
Kränkningar i skolan. Domstolens tillämpning och argumentation av skadeståndet.

Av Anne Terdén

VT 14

Handledare: Alexandru Panican

Abstract

Author: Anne Terdén

Title: Violations of the school. Court's applications and argumentation of damages.

Supervisor: Alexandru Panican

Assessor: Torbjörn Hjort/Håkan Johansson

In 2006 a new legislation regarding prohibition of discrimination and violations in schools was formed. A new conception regarding this, and the right for pupils to get damages, was also included in this new law. The thesis of this paper is to analyze the courts argumentation surrounding this new area of legislation. 14 sentences, both from upper and lower courts, have been the underlying empirical base upon this thesis is based. These sentences are analyzed from a discourse and conception wise perspective. The outcome of this study shows that the courts have significant problems in their interpretations. The outcomes are diverse and not adherent. The children and pupils representative strengthens its position and forms a discourse-order for the schools. Violations and negative behavior from the teacher is dependent on factors related to supervisory responsibilities and lacks contents of its own. Expert evidence has decisive influence on the courts and leads to that the expert discourse shapes the court's discourse. This is also done in the courts of appeal even though the concepts are clarified. The tradition of damage is prevailing in the courts. When put to practice, it is characterized by inherent problems and logical weakness and does not fit with the new concept of damage. The basis of the size of damages is unclear. The conclusion is that the courts are dependent on the knowledge of other actors to judge for damages and it is characterized by unpredictability and legal uncertainty.

Keyword: law, application, violations, damages, school

1. Inledning

1.1.	En ny lagstiftning och ett nytt skadebegrepp.....	5
1.2.	Problemformulering.....	6
1.3.	Uppsatsens syfte och fråga.....	8
1.4.	Uppsatsens disposition.....	9
1.5.	Några juridiska begrepp.....	10

2. Bakgrund

2.1.	Kränkningar och mobbning i skolor som socialt problem.....	10
------	--	----

3. Tidigare forskning

3.1.	Juridisk och rättssociologisk forskning.....	12
------	--	----

4. Rättsliga utgångspunkter

4.1.	Ungas rättsliga ställning.....	15
4.2.	Lagstiftarens intentioner med BeL.....	17
4.3.	Bestämmelser i BeL.....	18
4.4.	Bestämmelser i skollagstiftningen.....	19
4.5.	Rättstillämpning.....	20

5. Diskursanalys som teori och metod

5.1.	Diskursanalys.....	22
5.2.	Centrala begrepp i diskursanalysen.....	24
5.3.	Diskursanalytisk metod och domar som empiri.....	26
5.4.	Metodologiska svårigheter.....	28
5.5.	Etiska överväganden.....	29

6. Studiens upplägg

6.1. Framtagande av domar.....	30
6.2. Studiens diskursiva ram.....	32

7. Studiens resultat

7.1. Tingsrättsdomar och kränkande behandling.....	36
7.2. Tingsrättsdomar och skolans handlingsplikt.....	38
7.3. Tingsrättsdomar och skadestånd.....	40
7.4. Hovrättsdomar och kränkande behandling.....	42
7.5. Hovrättsdomar och skolans handlingsplikt.....	44
7.6. Hovrättsdomar och skadestånd.....	45

8. Sammanfattande analys

8.1. Svårt att tillämpa det nya skadebegreppet.....	47
8.2. Hovrättens reproducerande roll.....	50
8.3. Skadeståndet och inbyggda svagheter.....	53

9. Avslutande synpunkter.....

55

Referenser.....	57
Lagtext.....	60
Förkortningar.....	61
Bilaga 1: Domar från tingsrätt och hovrätt.....	62

1. Inledning

1.1. En ny lagstiftning och ett nytt skadebegrepp

Diskrimineringsutredningen utredde i början av 2000-talet Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen¹. Utredningen konstaterade att diskriminering var oreglerat i skolor och att diskriminering, andra trakasserier och kränkningar var ett växande samhällsproblem. Rapporter visade att 10-15 procent av barn och ungdomar någon gång känt sig diskriminerade eller kränkta. Problemen försvårades av ett svagt kunskapsläge och att det fanns få effektiva metoder (Barnombudsmannen 2002, Barnens rätt i samhället 2004, Skolverket 2002). Utredningen bedömde att det fanns behov av att reglera skydd mot diskriminering och mobbning i skolreglerad verksamhet. Det var mot denna bakgrund som lagen (2006:67, BeL) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever infördes år 2006. Lagen reglerade förbud mot diskriminering och förbud mot andra negativa beteenden såsom mobbning. Det senare förbudet kallades för annan kränkande behandling och var ett nytt skadebegrepp utan koppling till diskriminering. I lagen reglerades även skolans ansvar att skapa en trygg och säker skolmiljö samt skyldighet att utreda och åtgärda diskriminering och andra negativa beteenden. Skolverket² med Barn- och elevombudet (BEO) fick uppgiften att utöva tillsyn över lagen. I slutändan skulle en skola kunna tvingas att betala skadestånd till den drabbade med BEO som ombud i skadeståndprocessen. Diskrimineringsförbudet överfördes 2009 till diskrimineringslagen³ (2008:567, DL) samtidigt som övriga bestämmelser i BeL placerades i skollagen (1985:1100, ÄSL). När nu gällande skollag trädde i kraft 2010 fördes bestämmelserna in i den lagen (2010:800, SL). Följdändringar har inte inneburit några egentliga sakliga ändringar.

Redan innan BeL:s tillkomst kunde barn och elever anmäla diskriminering eller mobbning till Skolverket. Bedömningen utgick från skolförfattningarnas⁴ bestämmelser om grundläggande värderingar. I anslutning till BeL konstaterade Skolverket att antalet anmälningar ökade och att ökningen med viss utplaning höll i sig. År 2006 tog Skolverket emot 1 046 anmälningar varav 389 rörde kränkande behandling. År 2012 var motsvarande siffror 2 968 anmälningar varav 1 116 med kränkande behandling som anmälningsgrund. Ofta anmäler barn och elever

¹ Europakonventionen kallas formellt sett för Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR)

² Skolinspektionen övertog 2008 tillsynen över skolreglerad verksamhet

³ Syftet med DL var att samla diskrimineringsförbud på olika samhällsområden i en lag

⁴ Författning är ett samlingsbegrepp för lag, förordning och föreskrifter

kränkande behandling tillsammans med andra brister i skolgången. Åren 2006-2012 fattade Skolverket och Skolinspektionen beslut om kritik i 1 271 av totalt 5 352 ärenden om kränkande behandling. I 191 fall var bristerna så allvarliga att de lades till grund för beslut om skadeståndsanspråk (Skolinspektionens rapporter 2008-2012). Av Skolinspektionens rapport för 2013 framgår att myndigheten under året tagit emot 3 500 anmälningar varav 1 175 gällde kränkande behandling och 557 resulterade i beslut om kritik. Beslut om skadeståndsanspråk fattades i 42 fall.

Ett skadeståndsbeslut kan avgöras av domstol eller att parterna kommer överens i en förlikning. En majoritet av besluten har förlikts. Vid utgången av år 2012 hade 16 av 191 skadeståndsbeslut drivits vidare till domstol. Vid samma tidpunkt hade 14 domar avkunnats varav nio i tingsrätt och fyra i hovrätt. En hovrättsdom avkunnades i december 2013. Det är således ett lågt antal domstolsprocesser med tanke på statistiken om anmälningar och beslut. Trots detta innebär den nya lagen jämfört med tidigare rättsläge en förändring och ökade möjligheter för unga att få prövat skadeståndsanspråk i domstol. Sedan tidigare finns endast ett känt exempel från domstol som rör mobbning i skolan. Det är rättsfallet från år 1990 där Johanna i högstadiet försökte få skadestånd enligt skadeståndslagen (1972: 279, SkL) för den mobbning hon utsatts för i skolan av sina kamrater. Processen slutade med att en oenig Högsta domstol (HD) avslög anspråket (NJA 1990 s. 755). Fallet visar på svårigheterna med att vinna framgång med SkL som är en allmän lag med högt ställda krav. I ljuset av detta har den nya lagen fått visst genomslag.

1.2. Problemformulering

Antalet anmälningar till BEO om kränkningar fortsätter att öka. Detta faktum talar för att problemen med kränkande behandling och mobbning i skolor håller i sig. Dessutom kritiserar allt fler skolor av Skolinspektionen för bristande hantering av problemen. Forskningen och rapporter har länge fört fram att problem i skolan äventyrar ungas livsvillkor som vuxna särskilt unga som placerats utanför det egna hemmet (Socialstyrelsen 2010, Skolverket och Socialstyrelsen 2013). Mobbning och kränkningar används ofta som synonyma begrepp och är fenomen som faller inom det sociala arbetets kunskapsområde och kan förstås som sociala problem. Det rör sig om komplexa fenomen med följdfrågor om vad som bestämmer deras innehåll, kriterier eller kännetecken. Ofta förknippas sociala problem med egenskaper eller beteenden hos grupper eller med brister på samhällsnivå. I ett socialt problem ingår kriteriet att skapa goda livsvillkor för personerna inom problemområdet. Sociala problem ska kunna

åtgärdas med sociala interventioner allt från generella socialpolitiska åtgärder och rättsliga påföljder till institutionsbehandling, öppenvårdsinsatser och självhjälp. (Meeuwisse, Sunesson och Swärd 2006, Payne 2012).

Den rättsliga utgångspunkten är att unga behöver en trygg och säker skolmiljö för att kunna ta del av utbildning (prop. 2005:06:38). Förekomst av diskriminering och kränkningar i skolan tenderar verka i motsatt riktning och påverkar på de drabbades skolgång negativt. BeL är tänkt att bidra till att minska problemen och kan från socialpolitiskt perspektiv ses som en social intervention på strukturell nivå. Rättsligt sett syftar lagstiftning bl.a. till att påverka och styra medborgares beteenden i önskvärd riktning och att försöka lösa uppkomna konflikter. Lagstiftningens styrande funktion kan kombineras med ansvar och skyldigheter som i socialrätten och diskrimineringsrätten. Skyddsaspekten är framträdande och reglerna skiljer sig från ”klassiska”⁵ genom att de är framåtsträvande, öppna och allmänt hållna (Strömholm 1996). Den nya lagen tillhör den beskrivna kategorin av ramlagstiftning och har konstruerats på motsvarande sätt.

Skolans huvudman har ansvar för att utforma verksamheten enligt BeL:s krav. Det innebär att skolan ska utreda och åtgärda signaler om diskriminering och kränkande behandling. Skolan är därför den första aktör som om än i svag mening rättsligt sett tillämpar lagen. Lärare och annan skolpersonal har inte juridisk kompetens och förväntas samtidigt med tillämpningen hantera händelserna med kränkningar och fullgöra det pedagogiska uppdraget. Saken kompliceras av en lagstiftningsteknik som medger ett stort tolkningsutrymme men där vägledningen om hur bestämmelserna ska tillämpas är begränsad. Hos BEO utreds anmälan av personal med juridisk kompetens vilket per automatik innebär ett överläge. Det ligger i sakens natur att BEO ser till att utredningen bedrivs med en eventuell skadeståndsprocess för ögonen. Om BEO bestämmer sig för att väcka talan faller det på allmän domstol att bedöma skadeståndsanspråket. Så långt skiljer sig inte dessa mål från andra mål utan faller inom ramen för domstolens kompetens. Men fenomen som kränkande behandling i skolor hör naturligt hemma i samhällsvetenskapen och hanteras av andra professioner än jurister. I domstol finns inte den kunskap och kompetens om kränkande behandling och inte den helhetsbild av det enskilda fallet som skolan och BEO skaffat sig under utredningens gång. Skolan och BEO för i processen var för sig fram och argumenterar för sina respektive sakförhållanden och uppfattningar. Domstolen kommer därför behöva ägna en stor del åt att

⁵ Tyngdpunkten på klassiska regler ligger på tolkning och analys av rättsfaktum dvs. om förutsättningarna för rättsföljden är uppfyllda

värdera parternas utredning, bevisning och argumentation. Den problematiska frågan är hur domstolen tar sig an rättstillämpning av en ny lag på ett nytt samhällsområde med generellt och öppet formulerade bestämmelser och rekvisit⁶ och där skolor och BEO först har tillämpat samma bestämmelser. Det faller på domstolen att slutligt bestämma och avgränsa innebörden i en ny skadetyp och lagens krav på skolor. Att pröva skadeståndsanspråk för kränkningar i skolan innebär för domstolens vidkommande att avgöra frågor på oprövade områden.

1.3. Syfte och forskningsfråga

Som diskuterats i föregående avsnitt kan domstolen tvinga en skola att betala skadestånd till det barn eller den elev som kränkts i skolan. Meningen med uppsatsen är att utforska och analysera hur domstolen tar sig an den rättstillämpande uppgiften i detta hänseende. Det handlar om att studera en juridisk fråga inom ramen för samhällsvetenskapen. Det finns därför skäl att klargöra några punkter innan syftet och frågeställningen redovisas.

Uppsatsens studieföremål är domar som är producerade och slutresultatet av den rättsdogmatiska teorin. Domstolens process och avgörande (själva domen) har föregåtts av skolans och BEO:s utredningar. Grundantagandet är att domstolen måste hantera ett antal problem förknippade med det nya begreppet, lagstiftningstekniken och ett för domstolen nytt kunskapsområde. Domstolen sammanfattar sin analys och sina argument för och emot om de rättsliga förutsättningarna för skadestånd är uppfyllda i en dom. Hur domstolen har gått tillväga och formulerat sina slutsatser avtecknas språkligt i domarna som därigenom blir tillgängliga för studier med en diskursanalytisk ansats. Det som synliggörs i domens olika textavsnitt är hur och i vilken mån domstolen använt och förhållit sig rättskällevärdens metoder⁷ och vilken analys och slutsatser detta föranlett. Av detta följer att innehållet i domens olika textavsnitt är styrt av och bygger på den rättsdogmatiska teorin primärt rättskällevärdens. För att kunna studera domstolens rättstillämpning av skadestånd för kränkningar i skolan är det nödvändigt att rättskällevärdens bildar en given utgångspunkt inom den diskursanalytiska ramen. Utan denna ansats rycks språket ur den kontext som ska studeras. Av dessa skäl genomförs i uppsatsen en diskursanalytisk studie utifrån ett juridiskt perspektiv och dess givna utgångspunkter.

⁶ En bestämmelse omfattar ofta flera rekvisit dvs. led som beskriver villkor eller kriterier för att rättsföljd en eller rättsverkan ska uppkomma

⁷ Rättskällevärdens är en del av den rättsdogmatiska teorin och presenteras närmare i avsnitt 4.5.

Syftet med uppsatsen är att analysera hur domstolen som yttersta instans avseende lagtillämpning hanterar och argumenterar för att kunna döma till skadestånd för kränkningar i skolan.

Frågan som uppsatsen vill svara på är:

Hur tillämpar och argumenterar domstolen i fråga om bestämmelserna om kränkande behandling?

1.4. Uppsatsens disposition

Lagstiftning och hur rättsliga frågor språkligt formuleras är centralt i uppsatsen. Empirin består av domar vars språkliga framställningar analyseras med en diskursanalytisk metod. För att läsaren ska få en bild av kränkande behandling som socialt problem presenteras i avsnitt två en kort bakgrund om vad den samhällsvetenskapliga forskningen och rapporter säger i frågan. Avsnitt tre avhandlar den juridiska forskningen om utvecklingen och förståelsen av rättsliga begrepp kopplade till kränkande behandling samt för uppsatsen relevant rättsociologisk forskning. Med tanke på uppsatsens syfte bedöms inte internationell forskning vara relevant utan avsnittet tar i huvudsak upp den nationella skadeståndsrättsliga utvecklingen om det närliggande begreppet kränkning. Avsnitt fyra avhandlar de rättsliga utgångspunkterna för att ge läsaren en inblick i domstolens juridiska premisser vid rättstillämpningen. Avsnittet inleds med en bakgrund om barns och elevers rättsliga ställning med koppling till uppsatsens rättsområde. Därefter följer de rättsliga förutsättningarna såsom de framställs av lagstiftaren i förarbetena och bestämmelserna i BeL med följdändringar. Avsnittet avslutas med att rättstillämpning som juridisk teori och metod presenteras och diskuteras i förhållande till den lagstiftning som är aktuell i uppsatsen. Diskursanalys som teori och metod behandlas i avsnitt fem liksom övervägandena för att använda diskursanalys som teori och metod vid studiet av texter styrda av den juridiska traditionen. I avsnitt sex avhandlas domar som empiri och kännetecken och svårigheter med att använda juridiska texter i samhällsvetenskaplig forskning. Vidare redovisas hur det empiriska materialet tagits fram och övervägandena när analysmodellen utarbetats och kopplats till bestämmelser samt studiens genomförande. Resultatet redovisas och analyseras i avsnitt sex korrelerat till det diskursanalytiska begreppet subjekt och de analytiska redskapen. Med tanke på metodvalet är genomgången detaljerad och har gjorts så genomskinlig som möjligt för att ge läsaren en

tydlig bild av det empiriska underlaget. I avsnitt åtta analyseras studiens centrala slutsatser i tre delar. Uppsatsen avslutas i avsnitt nio med synpunkter och framtida forskningsfrågor.

1.5. Några juridiska begrepp

Tillämpningsområdet för BeL med följdändringar är utbildning och annan verksamhet som avses i skollagen (1 § BeL, 14 a kap. 1 § ÄSL, 6 kap. 1 § SL). Med elev avses den som utbildas eller söker till utbildning enligt skollagen (2 § BeL, 3 § ÄSL och 3 § SL). Med barn avses den som deltar i eller söker till förskoleverksamhet eller skolbarnsomsorg enligt skollagen (2 § BeL, 14 a kap. 3 § ÄSL). Med barn avses i gällande skollag även den som deltar i eller söker plats i förskolan eller annan pedagogisk verksamhet enligt 25 kap. samma lag (6 kap. 3 § SL).

I uppsatsens löpande text används begreppet kränkning istället för lagstiftningens begrepp. Kränkning används inte synonymt med mobbning men båda begreppen används där det är motiverat. I studien och analysen används enbart begreppet kränkning. I BeL motsvaras kränkning av ”annan kränkande behandling” och i skollagstiftningen ”kränkande behandling” (2 § BeL, 14 a kap. 3 § ÄSL och 6 kap. 3 § S). I skadeståndsrätten används ersättning för skadeståndsbeloppet och avser ersättning för olika slags skador. I uppsatsen används belopp och inte ersättning. Belopp tar sikte på skadeståndsbeloppet för kränkning. Skola och skolhuvudman likställs såvida inte annat anges.

2. Bakgrund

2.1. Kränkningar i skolor som socialt problem

Den samhällsvetenskapliga forskningen har länge fokuserat på sambandet mellan mobbning och aggressivitet. Frågor har ställts om varför vissa elever tenderar att bli mobbare och andra offer kopplat till individens egenskaper. Andra forskningsgrenar har försökt att definiera mobbning och analyserat mobbningens konsekvenser för ungas fortsatta liv. Med tiden har ungas interaktion och sätt att skapa relationer i skolan tilldragit sig alltmer intresse. Frågorna har handlat om att analysera könsskillnader och begrepp som inneslutning och uteslutning beskriver vem som får vara med i gruppen. Det individualpsykologiska perspektivet med mobbaren som en aggressiv person har fått ge vika för studier om kamratrelationer och andra sociala relationer i skolor. Numera ses mobbning som en social konstruktion som skapas i

skolan. Enligt förespråkarna reducerar tidigare modeller den komplexitet som präglar ungas beteenden och relationer i skolor. Själva förekomsten av mobbning i skolor har studerats i forskning och av myndigheter. Barn och elever har fått svara på självskattningsenkäter om de har "blivit mobbade" eller "har mobbat någon". Studierna utvisar att förekomsten av mobbning inte minskar. Resultaten är dock osäkra eftersom definitionen av mobbning inte varit helt klar för respondenterna (Frånberg och Wrethander 2011).

Svårigheter att följa skolgången och kränkningar i skolan löper ofta parallellt. Kränkta elever presterar typiskt sämre än sina kamrater och har högre frånvaro. De drabbade uppvisar symptombilder med ångest, nedstämdhet och koncentrations- eller inlärningssvårigheter och unga placerade utanför det egna hemmet är särskilt drabbade (Skolverket 2008, 2010). Problemen påverkar inte bara skolgången utan i hög grad den unges framtidsutsikter. Ett forskningsområde som fokuserar på utbildning som framgångsfaktor för ungas framtid och har visat ett samband mellan en elevs kunskapsresultat och möjlighet att skapa goda framtidsvillkor. Om en elev lyckas i skolan i meningen att han eller hon får goda resultat är resultaten en överlägsen faktor för att förebygga psykosociala problem som vuxen. Unga som klarar skolan är därför bättre rustade för framtiden. Det gäller även unga som växer upp i hem med svåra sociala problem såsom missbruk, psykisk sjukdom eller långvarig fattigdom. (Socialstyrelsen 2010, Socialstyrelsen 2013, Skolverket och Socialstyrelsen 2013).

Myndigheter och organisationer har intresse av att undersöka och förstå förekomsten av kränkningar i skolor. Skolverket rapporterade år 2002 att verbala kränkningar av etnisk och sexuell karaktär var vanliga i skolor och att 16 procent av rektorerna ansåg att det fanns rasism på deras skola (Skolverket 2002). Barnombudsmannen rapporterade samma år att unga med funktionshinder var mer utsatta för utanförskap och mobbning i skolan jämfört med andra barn (Barnombudsmannen 2002). Barnens rätt i samhället tog år 2004 emot 22 000 telefonsamtal och mail vilket motsvarar cirka 400 kontakter per vecka och mobbning var det viktigaste skälet till kontakt. Samma organisation visade år 2008 att 13,7 procent av ungas kontakter med organisationen handlat om mobbning (prop. 2005/06:38). I en tämligen ny studie utvärderade forskare 39 skolor och åtta program mot mobbning. Utvärderingen kunde inte påvisa framgångsrika metoder eller metoder som gav avsedd effekt. Det fanns också metoder som förvärrade problemen. I samma utvärdering svarade 10 000 elever på enkäter vid tre tillfällen om mobbning. Mobbning definierades som en upprepad negativ handling som inbegriper att någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Sju procent av eleverna ansåg sig mobbade och siffran var stabil

över tid. Andelen långvarig mobbade elever var en och halv procent och det var samma elever som mobbades medan resten av eleverna skiftade över tid. I samma utvärdering definierades kränkande behandling som en händelse när ett barns eller en elevs värdighet kränks vid enstaka tillfällen. Enligt den definitionen hade 16 - 19 procent av eleverna inom en period av några månader utsatts för kränkande behandling (Frånberg och Wrethander 2011, Skolverket 2011).

3. Tidigare forskning

3.1. Juridisk och rättssociologisk forskning

Uppsatsens syfte att analysera ett nytt skadebegrepp i svensk rätt medför att internationell forskning inte är relevant. Det saknas forskning om det nya skadebegreppet i BeL. Däremot visar den nationella juridiska och rättssociologiska forskningen ett stort intresse för det närliggande begreppet kränkning och dess inbyggda komplexitet. Innan denna forskning presenteras kan ett klagande vara på sin plats. I juridisk forskning är det vanligt att utgångspunkten tas i ett eller flera rättsfall. Inte sällan återges omständigheterna mer eller mindre ingående vilket också gäller för några av de artiklar som diskuteras i avsnittet. Artiklarna har tagits med av skälet att det är en förutsättning att vara insatt i sakförhållandena när rättstillämpningen av kränkning analyseras.

Kränkning som rättsligt begrepp har diskuterats inom skadeståndsrätten sedan 2000-talet. Begreppet infördes i 2 kap. 3 § SkL för att anpassa den nationella rätten efter EG-direktiv och ersatte lidande⁸ som ansågs alltför subjektivt. Tanken var inte att begreppet skulle utvidga rätten till skadestånd eller uppmuntra till fler processer (Bengtsson 2007). Inom den skadeståndsrättsliga forskningen är kränkning ett modernt och flitigt använt begrepp som anses ha inbyggda problem i förhållande till traditionella skadeståndsrättsliga antaganden. Av förarbetena framgår att det primära vid bedömningen av kränkning inte är personens subjektiva upplevelse utan begreppet förutsätter en objektiv bedömning. Handlingen ska visserligen ha påverkat personens psykiska tillstånd dvs. skadeståndet kräver att det görs en bedömning enligt differensprincipen. Personens upplevelse har bara betydelse vid särskilt allvarliga fall och det ska handla om en allvarlig kränkning för vissa brott utan krav på att skada har uppstått som följd av brottet (*ibid.*). En dom från Högsta domstolen (HD) illustrerar hur bestämmelsen om kränkning är tänkt att tillämpas. Målet gällde en fyraårig flicka som

⁸ 2 kap. 3 § SkL; för mer läsning se prop. 2000/01:68 Ersättning för ideell skada

utsattes för grovt sexuellt utnyttjande av en man när hon låg och sov. Flickan var inte medveten om övergreppet och informerades inte efteråt. Frågan gällde om händelsen var en skadeståndsgrundande kränkning. Domstolen framhöll i domen att förarbetena skulle tolkas på ett sådant att det var kränkningen genom brottet som skulle ersättas och att bedömningen skulle göras med utgångspunkt från gärningen och dess omständigheter. Vidare drog domstolen slutsatsen att skrivningarna i förarbetena inte med nödvändighet förutsatte att den angripne varit medveten om händelsen för att den skulle anses som en skadeståndsgrundande kränkning. Sammantaget gjorde domstolen en objektiv bedömning av den kränkning som övergreppet innebar liksom allvaret i den brottsliga gärningen och bortsåg från ordinära skadeståndsrättsliga krav på skada (*ibid.*, HD:s dom mål nr. T 496-05).

Inom diskrimineringslagstiftningen regleras ersättning för kränkning utan krav på samband med ett brott. Generellt sett är skadestånd för kränkning vid diskriminering en ny företeelse inom svensk skadeståndsrätt. Fokus är den skadegörande handlingen dvs. kränkningen och det krävs inte ens att en skada har uppstått. Konstruktionen medför att de traditionella kraven på orsakssamband och det rättsliga kravet på adekvans⁹ faller bort. Först om den kränkta tagit mycket illa vid sig kan det få betydelse vid ersättningsbestämmande. Vidare är preventionen en utgångspunkt i diskrimineringslagstiftningen vilket normalt inte gäller i skadeståndsrätten (Bengtsson 2007). I ett rättsfall om diskriminering hade en kvinna yrkat 150 000 för att hon på grund av sin sexuella läggning vägrats tillträde till en restaurang. HD utdömde 15 000 kronor med motiveringen att ersättningsnivåerna för diskriminering skulle ligga nära SkL:s nivåer. Domen ska inte uppfattas som om HD bortsåg från preventionen utan jämförelsen ska göras med de ersättningsnivåer som döms ut vid grova brott som våldtäkt och mordförsök (*ibid.*, NJA 2006 s.170).

Inom skadeståndsrättslig forskning har det inledningsvis nämnda rättsfallet om Johanna analyserats (NJA 2001 s.755, Schultz 2001). Kränkning är juridiskt sett att anse som en ideell skada och tillhör en omdiskuterad skadetyp eftersom skadorna ofta är oklara och svåra att styrka. Jämfört med andra skador som fysiska personskador eller förstörd egendom blir det svårt för domstolen att bedöma dessa skador. Ett annat problem är att det är svårt att visa följdskador av mobbning eller kränkning. Det antas vara skälet till att praxis utvecklats mot att lätta upp eller upphäva den skadelidandes bevisbörda för ideella skador. I rättsfallet

⁹ Orsakssamband och adekvans är centralt inom skadeståndsrätten och kallas för adekvat kausalitet. Det innebär grovt förenklat att bedöma om den uppkomna skadan beror på handlingen och typiskt sätt följer av en sådan handling.

ifrågasatte domstolen inte Johannas skada utan de skadeståndsrättsliga frågorna rörde skolans ansvar och åtgärder. Domstolen kom fram till att det räckte att skolan tagit problemet på allvar och gjort vad man kunnat. Ett justitieråd var skiljaktig och menade att skolans metoder varit olämpliga och snarast försämrade än förbättrade för eleven. Efteråt framstår det som tämligen klart att skolans åtgärder var otillräckliga och bristfälliga. Därför är det intressanta lege de ferenda¹⁰ att öka kraven på skolans skadeståndsrättsliga ansvar. I stället för att domstolar ställer frågan om skolan agerat tillräckligt eller försumligt borde frågan ställas om skolan försäkrat sig om att det fanns tillräckligt bra kunskap för att hantera och komma till rätta med mobbningen. En sådan juridisk förskjutning motiveras av skadeståndets förebyggande funktion (*ibid.*)

Skadestånd för kränkningar ska i likhet med andra skadeståndsrättsliga anspråk ersätta eller korrigera offrets skada. Rätten till sin person och sin integritet är grundläggande rättigheter och därför bör kränkningar på ens person ersättas. Ett grundantagande i skadeståndsrätten är att skadeståndet och orsakskravet ska förhålla sig teoretiskt och konceptuellt oberoende till varandra (Schultz 2008). Ett rättsfall illustrerar att skadan inte ska bedömas fristående från bedömningen av den anvarsutlösande gärningen. Domstolen ansåg att ersättning inte kunde utgå för följskador vid kränkning som ideell skada i motsats till vad som gäller för personskada. Att kränkning inte anses som en personskada och likställs med gärningen innebär metodologiska problem. Det blir omöjligt för domstolen att bedöma orsakssambandet mellan skadan och gärningen och om rekvisitet adekvat kausalitet är uppfyllt. Svårigheterna i tillämpningen hänger samman med att kränkning som begrepp är felkonstruerat och öppnar för pragmatiska tolkningar från domstolens sida. Det krävs en annan teoretisk överbyggnad och vid kränkningar bör utgångspunkten tas i det individuella perspektivet (*ibid.*).

Sambandet mellan skadeståndsrätt och straffrätt har analyserats i en juridisk avhandling (Friberg 2012). Forskningsfrågan är hur kränkning genom brott och den brottsliga gärningen sätter gränser för kränkningens ersättning. Genom att jämföra ansvarsgrunder inom respektive rättsområden tydliggörs kränkningens dubbelhet. En slutsats är att kränkning som ideell skada enligt doktrin och förarbeten inte utgår från personens subjektiva upplevelser utan ska ersätta den integritetskränkning som brottet inneburit. Det finns därför en skillnad jämfört med personskada där skadeståndet ersätter effekterna av gärningen. Även om skadeståndet för kränkning ibland kan utgå från subjektiva upplevelser är huvudregeln att

¹⁰ de lege ferenda är ett latinskt uttryck för hur framtida rättsregler i något avseende bör vara eller utformas

skadeståndet ska utgå från etiska och sociala värderingar (*ibid.*, NJA 2000 s. 540). I fråga om ersättning för icke brottsliga kränkningar som diskriminering och kränkningar i skolan säger förarbetena att det krävs mindre allvar för en kränkning i skolan jämfört med 2 kap. 3 § SkL. Det finns även möjlighet att ta hänsyn till egenskaper eller omständigheter som att barnet är särskilt känsligt eller har varit utsatt för mobbning tidigare. Det saknas stöd i förarbetena att skadeståndet har en avskräckande funktion när det gäller kränkningar i skolan som är brottsliga handlingar. Bestämningen av skadeståndet borde i dessa fall följa SkL (Friberg 2012).

I en rättssociologisk avhandling har kränkningers ersättning för ideell skada till brottsoffer studerats. I fokus står rättstillämpningens uppgift att spegla samhällets normer och värderingar när ersättningen bestäms och om ersättningen svarar mot brottsoffrens upplevelser och behov. Utgångspunkten tas i ersättningsrätten som är ett vidare rättsområde än skadeståndsrätten. Det centrala är hur ersättningen bestäms och om den kompenserar skadan och ger upprättelse för lidandet. Därigenom jämförs rättsliga och sociala normkällor. Uppsatsens slutsats är att skadeståndsberäkningen var förenad med inbyggda problem och att gränsen mellan ekonomiska och ideella skador är vag (Dahlstrand 2012).

4. Rättsliga utgångspunkter

4.1. Ungas rättsliga ställning

Sverige har anslutit sig till flera konventioner om mänskliga rättigheter. I EKMR¹¹ fastläs de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna och Sverige har åtagit sig att ha effektiva rättsmedel som garanterar alla enskilda skydd för sina rättigheter (Bernitz 2010, 2012). De grundläggande fri- och rättigheterna har grundlagsskydd i regeringsformen (1974:542, RF). Rättigheterna gäller alla medborgare oavsett ålder. Av 1 kap. 2 § RF framgår principen om alla människors lika värde och människolivets okränkbarhet. Stadgandet har störst betydelse för utsatta grupper jämfört med andra grupper i jämförbara situationer och är utgångspunkt för diskrimineringsförbudet (prop. 2001/02:72). Rätten till utbildning är en grundläggande fri- och rättighet vilket följer av 2 kap. 18 § RF där alla barns rätt till kostnadsfri utbildning på grundläggande nivå i allmän skola anges liksom det allmännas ansvar för högre utbildning. Utbildningen ska vara likvärdig enligt 1 kap. 9 § SL och 7 kap. samma lag reglerar skolplikten. Unga har till och med 18 års ålder skydd i FN:s konvention om barns rättigheter.

¹¹ Konventionen är svensk lag sedan 1995

Den tredje artikeln fastslår principen om barnets bästa; en princip som efterhand förts in i allt fler lagstiftningar bland annat SL. Svårigheterna att implementera inte bara nämnd artikel utan även andra artiklar i konventionen är väl kända. Regeringen tillsatte i mars 2013 en särskild utredare för att kartlägga tillämpningen på särskilt angelägna områden. Tanken är att bedöma om det finns skäl att inkorporera konventionen i svensk rätt.

Av flera EU-rättsliga direktiv följer att diskrimineringsförbudet är en grundläggande mänsklig rättighet. Förbudet mot kränkningar i skolor är ett utflöde av diskrimineringsförbudet och tar som utgångspunkt att barn och elever har särskilt skyddsvärde på grund av ålder, mognad och beroendeställning samt skolors särskilda förhållanden. Liknande resonemang finns i förarbetena till socialtjänstlagen (2001:453, Sol), lagen (1990:52, LVU) med särskilda bestämmelser om vård av unga och lagen (1993:387, LSS) med stöd och service för vissa funktionshindrade. BeL syftar till att unga säkerställs skydd diskriminering och andra kränkningar i skolan (prop.2005/06:38).

Många offentlighetsrättsliga lagar inleds med en bestämmelse som anger lagens övergripande mål eller värderingar. Målen bildar utgångspunkt för tolkning och tillämpning av de ofta öppet formulerade bestämmelserna som sedan följer. En lagstiftningsteknik med portalparagrafer kan ses som rättsliga positioner av lagstiftarens sociala ambitioner. Lagstiftaren överlämnar ett stort utrymme åt rättstillämparen att ta individuella hänsyn vilket är förenat med svårigheter (Strömholm 1996). En rättighet kan förklaras med att en person ska kunna ta del av rättigheten och utkräva och verkställa rättigheten med rättsmedel. Rättigheter är konstruerade på ett sådant sätt att de typiskt sett innebär problem i rättstillämpningen (Hollander 1995, Ryberg-Welander 2011). Om rättighet har någon praktisk betydelse när domstolar tillämpar ungas rättigheter är ifrågasatt inom samhällsvetenskapen (Ryberg-Welander 2011, Singer 2011).

Det allmänna har fått allt större inflytande över ungas livsvillkor. Frågor om unga faller ofta inom såväl civilrätt som offentlig rätt¹² vilket ställer nya krav på rättstillämpningen. Barnrätten studerar ungas legala relationer i förhållande till samhället och visar att vårdnadshavares starka rättigheter har luckrats upp och ersatts av ett större samhällsansvar (Ryberg-Welander 2011, Schiratzki 2010). Vidare har unga fått talerätt¹³ i allt fler lagstiftningar och kan från 15 år eller 16 år föra sin egen talan i rättsliga sammanhang

¹² Rättsreglernas systematisering i olika kategorier

¹³ Rättslig handlingsförmåga

(Clevesköld, Lindgren och Thunved 2012). Talerättens yttersta konsekvens är att den unge och vårdnadshavaren står mot varandra i en rättslig tvist.

4.2. Lagstiftarens intentioner med BeL

Innan 2009 var diskrimineringsförbudet reglerat i olika arbetslivslagar med var sin ansvarig ombudsman¹⁴. Utredningar konstaterade att skollagsreglerad verksamhet inte omfattades av diskrimineringsförbudet och att ungas skydd i detta hänseende behövde ses över (SOU 2002:43, SOU 2004:50). Förslaget att införa BeL var en politisk kompromiss och innebar till skillnad mot tidigare utredningar en tydlig åtskillnad mellan diskriminering och andra kränkningar (SOU 2004:50, prop. 2005/06:38). Syftet var att säkerställa ungas skydd mot diskriminering och andra kränkningar med de grundläggande värderingarna om allas lika värde och förbudet mot diskriminering i RF respektive EKMR som rättsliga utgångspunkter. Alla barn och elever skulle ha rätt att bli behandlade på lika villkor. Eftersom forskning och rapporter visade på ökad förekomst av mobbning i skolor var tanken att lagen skulle påverka skolor att agera. Skolor skulle vidta aktiva åtgärder med tanke på utbildningens särskilda förhållanden där elevers rättsäkerhet allmänt sett var sämre jämfört med vuxna. I utredningen framhölls att ansvaret inträdde när skolan fått kännedom om att en elev kände sig kränkt. Det skulle räcka med att problemet med mobbning hade uppmärksammats (prop. 2005/06:38).

Skillnaden mellan diskriminering och andra kränkningar var central. Diskriminering avsåg trakasserier kopplade till diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning och sexuell läggning¹⁵. Kränkning saknade samband med någon eller några diskrimineringsgrunder och kallades för annan kränkande behandling. Begreppet var nytt i svensk rätt och tog sikte på att ett negativt beteende riktades mot ett barn eller en elev och att hans eller hennes värdighet därigenom kränktes. Det närliggande begreppet mobbning definierades som en form av kränkande behandling när en elev upprepade gånger eller under viss tid utsätts för negativa handlingar från en eller flera andra elever eller från personal. En negativ handling bestämdes till en handling när någon tillfogar eller försöker tillfoga någon annan skada. Därmed kom beteenden som mobbning eller liknande att omfattas av annan kränkande behandling liksom nedsättande verbala omdömen och uttalanden, uttryck för missnöje genom knuffar eller psykiska kränkningar,

¹⁴ Jämställdhetsombudsmannen (JämO), Handikappombudsmannen (HO), Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)

¹⁵ Efter att DL trädde i kraft den 1 januari 2009 har grunderna utökats med ålder och könsidentitet och könsuttryck och gäller även för barn och elever.

våld och utfrysning. Många beteenden motsvarar brottsliga gärningar såsom ofredande, hot eller misshandel. Även psykiska kränkningar som pennalism och kamratfostran omfattades av annan kränkande behandling. I förslaget definierades inte närmare vad som avsågs med kränkning men några objektiva kriterier formulerades. Det skulle vara frågan om märkbara och tydliga kränkningar och stå klart för den som utsätter någon för kränkande behandling att han eller hon kränker personen ifråga. Om kränkningen inte var uppenbar måste den som känner sig kränkt göra klart för den kränkande att så är fallet. Det kränkta barnets eller elevens subjektiva upplevande var en viktig faktor för skolans ansvar att kartlägga och åtgärda incidenten (prop. 2005/06:38). För att den unge skulle få skadestånd krävdes inte samma allvar i kränkningen som i SkL. Däremot skulle en objektivt sett bagatellartad kränkning inte vara skadestandsgrundande. Med tanke på lagens preventiva funktion föreslogs att både överträdelser av förbuden och om skolor åsidosatt sina skyldigheter skulle vara skadestandsgrundande. Bevislättnader infördes som ett led att stärka ungas rätt till skadestånd. Om den unge kunde visa omständigheter som gav anledning att anta att han eller hon varit utsatt för annan kränkande behandling övergick bevisbördan till huvudmannen. Domstolen skulle utgå från 5 kap. 6 § SkL och skadeståndrättsliga principer när skadestandsbeloppet bestämdes (*ibid*).

4.3. Bestämmelser i BeL

Ändamålet med BeL är enligt 1 § att främja barns och elevers lika rättigheter och motverka diskriminering och annan kränkande behandling. Begreppet annan kränkande behandling definieras i 2 § tillsammans med bl.a. elev, barn, personal, trakasserier och grunderna för diskriminering. Annan kränkande behandling beskrivs som ”ett uppträdande som annars kränker ett barns eller en elevs värdighet”. Formuleringen ”som annars” anger riktningen att det inte är frågan om trakasserier med en eller flera diskrimineringsgrunder. Det finns inga andra rekvisit om vad som avses med annan kränkande behandling. Definitionen kvarstår efter lagen förts in i äldre och gällande skollag. För att kunna ta ställning till skadeståndet behöver domstolen bedöma om det har varit frågan om kränkning i lagens mening. Det kan vara andra elever eller personal som är kränkande och båda situationer kan vara aktuella i samma fall. Om personal påstås ha kränkt en elev prövar domstolen om personen har överträtt förbudsbestämmelsen i 13 §. Om domstolen kommer fram till att det inte har handlat om kränkande behandling i lagens mening var rättsläget vid lagens tillkomst att det inte fanns

grund för skadestånd. Detta motsägs av vissa förarbetsuttalanden och ändrades när BeL fördes in i ÄSL¹⁶.

Huvudmannen för en skola är skadeståndskyldig och inte den enskilda skolan. Det innebär att kommun, landsting eller stat är huvudmän för allmänna skolor och exempelvis ett aktiebolag, en stiftelse eller en förening är ansvarigt rättssubjekt för en fristående skola¹⁷. Huvudmannen ansvarar för att enskilda skolor tar sitt ansvar att motverka och åtgärda kränkningar. Denna verksamhet motsvaras rättsligt sett av flera olika skyldigheter och kallas ofta för skolans handlingsplikt. Av 5 § framgår att skolhuvudmannen ska bedriva ett målinriktat arbete för att främja lagens ändamål enligt 6- 8 §§. Dessa bestämmelser reglerar skyldigheten att upprätta en likabehandlingsplan, förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling samt utreda omständigheterna och vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra fortsatta trakasserier eller annan kränkande behandling. Rätt att få skadestånd anges i 15 § och kan aktualiseras under förutsättning att huvudmannen för verksamheten, rektorn eller någon med motsvarande ledningsfunktion eller annan personal har åsidosatt sina skyldigheter enligt 6-14 §§. Vidare framgår att skadestånd för kränkning i andra fall än diskriminering eller repressalier inte utgår vid ringa kränkning. Bevisregeln i 18 § bör som i diskrimineringsfall uppfattas som en bevispresumtion¹⁸ vilket innebär att om BEO kan göra antagligt förekomst av kränkning så presumeras detta om inte skolhuvudmannen kan styrka att situationen måste förstås på ett annat sätt enligt 19 § (NJA 2006 s. 170). BEO har enligt 20 § rätt att föra talan i en tvist om skadestånd under förutsättning att vårdnadshavare och elever över 18 år har samtyckt¹⁹.

4.4. Bestämmelser i skollagstiftningen

Unga likställdes med vuxna i diskrimineringshänseende när bestämmelserna om diskriminering i BeL fördes in i DL år 2009. Kvar i BeL fanns bestämmelser om annan kränkande behandling, skolans handlingsplikt och skadestånd och frågan uppkom var dessa skulle placeras. ÄSL innehöll redan flera bestämmelser om värdegrund och personalens befogenheter. Ytterligare en lagstiftning om kränkningar och en som tog sikte på diskriminering skulle leda till tre lagstiftningar med fokus på negativa beteenden i skolor. En

¹⁶ Rättsläget efter att bestämmelserna placerats i ÄSL är att om skolan har kännedom om att en elev ansett sig kränkt inträder handlingsplikten och då kan eventuella brister vara skadeståndsgrundande (prop. 2007/08:95)

¹⁷ Fristående skolor kallas i SL för "enskilda"

¹⁸ Ett antagande om den mest troliga situationen

¹⁹ Vid denna tidpunkt hade ungdomar från 16 år inte talerätt i då gällande skollag

sådan splittring bedömdes inte ändamålsenlig och bestämmelserna placerades i ÄSL (prop. 2007/08:95). Vid överförandet togs ”annan” bort och kränkningar kallades kort och gott för kränkande behandling. Likabehandlingsplanen ersattes av krav på en årlig plan med skillnaden att skolan nu blev tvungen att årligen upprätta en ny plan²⁰. Kränkande behandling definierades på samma sätt som i BeL och bestämmelserna om skolans handlingsplikt var oförändrade. Skolinspektionen övertog tillsynsansvaret och BEO fick samma processförande roll som i BeL. Lagrådet hade vid BeL:s tillkomst uttalat att 19 § BeL inte stämde överens med lagens materiella bestämmelser och inte innebar någon större bevislättning.

Bestämmelsen togs därför bort. Resultatet blev att om unge kunde visa att skolan fått kännedom om att han eller hon ansett sig utsatt för kränkningar skulle skolan visa att utrednings- och åtgärdsskyldigheten fullgjorts oavsett om kränkningar konstaterats (*ibid.*).

När nu gällande skollag trädde i kraft den 1 juli 2010 fördes bestämmelserna om kränkande behandling och skadestånd över till 6 kap. SL. Bestämmelserna är i princip oförändrade även om det skett en viss skärpning avseende skolors handlingsplikt. Skolpersonal är enligt 6 kap. 10 § SL skyldig att anmäla till rektor eller den som rektor bestämt om det kommer signaler om kränkningar. Rektorn eller motsvarande person ska i sin tur anmäla händelsen till skolhuvudmannen. I samma bestämmelse skärps även kravet på att kränkningar ska utredas skyndsamt. Ändringarna ska säkerställa att den ansvarige huvudmannen får vetskap om pågående incidenter och omgående ska kunna vidta åtgärder (prop. 2009/10:165).

4.5. Rättstillämpning

Rättstillämpning tar sikte på att avgöra ett fall eller fatta ett beslut. Utgångspunkten är att ett avgörande eller beslut ska stödjas på lag och i viss mån på andra rättskällor som förarbeten, prejudikat, sedvana och doktrin. Metoden är uppbyggd med att fakta eller sakförhållande sätts i relation till en eller flera rättsregler. Vid enkla fall tillämpas en regels innehåll på klara fakta och det krävs inte någon värdering utan lösningen följer av dessa två led. Det är få fall som enbart handlar om att lösa rättsfrågorna på ett logiskt sätt med den nu beskrivna teorin och metoden (Peczenik 1995). Vid rättstillämpning ringas först problemet in och frågorna analyseras. Det kan vara svårt att veta om en viss regel är tillämplig i det enskilda fallet och det finns ett stort antal oreglerade frågor. Om frågan är reglerad dvs. det finns en tillämplig bestämmelse ska textens lydelse förstås och tolkas (Bernitz 2010). Tolkningen görs med hjälp av tolkningsmetoder och rättskälleläran. Som teori och metod är rättskälleläran inte officiellt

²⁰ I tidigare regleringen räckte det med att likabehandlingsplanen sågs över varje år.

nedskrivna men har lång tradition och är allmänt accepterad. Tolkning ska enligt rättskällevärdet göras med hjälp av författningar, förarbeten, praxis och doktrin med dignitet i nu nämnd ordning (Hydén 2010, Strömholm 1996). Författningstexten dvs. lydelsen i lag, förordning eller föreskrift är den främsta och primära rättskällan. Rättskällevärdet består även av vedertagna rättsliga principer vilka har stor betydelse vid tillämpningen beroende på vad det är för lagstiftning och bestämmelse. Bestämmelser måste ha en viss rörlighet vilket innebär att bestämmelserna bör vara skrivna så att de kan formuleras om både i inskränkande och utvidgande bemärkelse (Strömholm 1996). Vägledning behöver sökas i förarbetena och andra rättskällor för att förvissa sig om en korrekt tolkning och tillämpning. Propositionen väger tyngst bland förarbetena men även andra statliga utredningar kan restriktivt användas för att förstå innebörden och ändamålet med en bestämmelse. Praxis dvs. principiella frågor avgjorda i överrätt har stor betydelse vid rättstillämpningen. Att dra generella slutsatser från liknade fall förutsätter juridiska kunskaper eftersom det handlar om att förstå ofta vaga eller knapphändiga domskäl och ett speciellt språk (Bernitz 2010). Rättstillämpning kan vara en komplicerad process med betydande inslag av värdering och etiska överväganden. Det blir aktuellt om lagtexten är värdeöppen och består av oklara eller mångtydiga formuleringar (Peczenik 1995).

Jurister är den rättstillämpande professionen i samhället. Såsom tidigare påpekats har den offentliga rätten utvecklats mot att lagstiftaren överlåtit rättstillämpning till myndigheter²¹. Det gäller även för den lagstiftning som är aktuell i uppsatsen. När ett elev signalerar till skolan att han eller hon anser sig utsatt för kränkningar är skolan den första rättstillämpande aktören. Det faller på skolan att bedöma om incidenterna kan anses vara kränkningar i lagens mening, fatta beslut om vilken utredning som ska inledas och bedöma relevanta åtgärder för de berörda. Skolledare²² och skolpersonal ställs inför uppgiften att tolka bestämmelser om kränkningar och åtgärder i en svårtillämpad lagstiftning och har samtidigt flera intressen att hantera. Om skolan anmäls är Skolinspektionen med BEO nästa rättstillämpande aktör. Tillsynsmyndigheter kunde tidigare i större mån utforma sitt uppdrag men numera är tillsynens främsta funktion att övervaka att verksamheter bedriver sina uppgifter enligt lagar, förordningar och föreskrifter (Skr. 2009/10:79). Tillsyn är en form av myndighetsutövning vilket är ett komplicerat begrepp med olika rättsliga betydelser beroende på rättsligt

²¹ Myndighet betyder här en myndighet på kommunal-, landsting- eller statlig nivå

²² I skollagen finns numera krav på att skolledare ska genomgå rektorsutbildning med bl.a. skoljuridik

sammanhang. I utredningen²³ om eventuell ny förvaltningslag har för- och nackdelar med att definiera myndighetsutövning diskuterats. Slutsatsen blev att en definition inte skulle underlätta de tolkningsproblem som är inbyggda i begreppet (SOU 2010:29). Förenklat kan sägas att myndighetsutövning får rättsliga konsekvenser och innebär att en myndighet bestämmer om en förmån, rättighet eller förpliktelse för någon dvs. i negativ eller positiv riktning. När BEO utreder och fattar beslut i ett anmälningssärende är det myndighetsutövning och utredningen ska bedrivas enligt förvaltningsrättsliga krav, Det innebär att uppgifterna ska kommuniceras mellan parterna och ärendet vara tillräckligt utrett. I utredningen måste BEO försöka klarlägga vad som har hänt för att kunna rikta ett skadeståndsanspråk mot skolan. BEO:s utredning är därför av flera skäl förenad med högre förvaltningsrättsliga krav jämfört med skolans utredning.

Domstolar är samhällets rättstillämpande och dömande instans. Domstolen dömer på det samlade underlaget som getts in av parterna och beträffande dessa mål i regel efter att huvudförhandling har ägt rum. Resultatet av domstolens tillämpning presenteras och avkunnas i en dom. En dom består av olika delar som redovisar parternas yrkanden och utveckling av talan, domstolens utredning och domskäl samt domslut. Domskälen utgörs av domstolens motivering med tillämpbara bestämmelser och rättskällor samt domstolens värdering och överväganden. Kränkningssmål är till sin karaktär sådana att domstolen vid rättstillämpningen måste ägna stort utrymme att värdera de olika uppgifterna.

5. Diskursanalys som teori och metod

5.1. Diskursanalys

Diskursanalys är samtidigt teori och metod. Språket och dess funktion är den gemensamma och centrala faktorn. Egenskaper eller tillhörigheter antas vara diskursivt formade och språkligt bestämda samt förverkligas genom handling. En sådan ansats gör det möjligt att låta språket vara ett självständigt studieobjekt i forskningen (Börjesson och Palmblad 2007, Laclau och Mouffe 2008, Unemar Öst 2009). Tankarna om språkets betydelse härstammar från strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi. Än längre tillbaka kan spåras restriktiva lingvistiska teorier där språket analyserades i olika tecken. Gemensamt för diskursanalys är att språket används på ett poststrukturellt sätt. Språket beskriver inte en sann

²³ För mer läsning om myndighetsutövning hänvisas till En ny förvaltningslag - Förvaltningslagsutredningens betänkande (SOU 2010:29).

eller objektiv verklighet och ses inte som en mental representation av yttre objekt.

Utgångspunkten är att språket har en aktiv roll att skapa och förändra verkligheten. Detta sätt att se på språkets funktion hänförs till den språkliga vändingen (Börjesson och Palmblad 2007). Att sanning är en slags diskursiv konstruktion benämns för socialkonstruktivism med vilket följer en kritisk inställning till kunskap som ett sätt att kategorisera verkligheten. Det som anses vara sant är kulturellt och historiskt präglad och språket sätter igång en rörelse som gör något till sant. Det innebär också att diskurser har potentialen att skapa något nytt. Ett centralt begrepp är kontingent som avser ett möjligt sätt att se på verkligheten i denna stund. Språket och sociala handlingar konstruerar och formar den sociala världen. Genom detta skapas och upprätthålls en viss kunskap i sociala processer med en ständig kamp om vad som är sant respektive falskt. Resultatet är att sociala handlingar och dess effekter bestäms i förväg (*ibid*).

Filosofen Michel Foucault var den förste som på allvar utarbetade en teori och metod om diskursanalys. Han intresserade sig för utsagor dvs. vad som sägs eller skrivs och hur det blir sant och meningsfullt. Foucault menade att sanning är som något som skapas i diskursen och att den sociala världen inte bestäms av en enda ideologi utan att flera diskurser konkurrerar om vad som är sant. Norman Fairclough utvecklade dessa tankar i den kritiska diskursanalysen som sedan följdes av den s.k. tredje generationen som representeras av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (Bergström och Boréus 2012, Winther Jørgensen och Phillips 2000). I den kritiska diskursanalysen är språket som diskurs även förknippat med en viss social praktik. Text och diskursiv praktik hänger i sin tur samman med andra praktiker. En diskursordning är summan av de diskurstyper som används inom en social institution eller social domän som exempelvis skola och socialtjänst. I analysen är det nödvändigt att säga något om hur olika diskurser förhåller sig till varandra. För denna process används begreppet intertextualitet. Utgångspunkten är att allt meningsskapande sker diskursivt och att människor på detta sätt stängs ute och att deras handlingar kan kontrolleras. Därigenom bidrar en diskurs till att konstruera sociala identiteter och relationer samt till att kunskaps- och betydelsesystem byggs upp. Kritisk diskursanalys betonar förändringsmomentet eftersom en text bygger på en tidigare text vilket gör att olika diskusers element flätas samman i en text. Empirin består av den konkreta lingvistiska textanalysen och analysen har fokus på att kartlägga den diskursiva praktikens roll att vidmakthålla den sociala världen och olika sociala relationer. Därmed finns ett uttalat syfte att analysen ska bidra till mer jämlika maktförhållanden (*ibid*).

Laclau och Mouffe utgår från Foucaults tankar om vad som är sant. Jämfört med Fairclough innefattar deras diskursteori även det som inte är lingvistiskt i den sociala praktiken och därmed i diskursen. Betydelsebildningen omfattar inte bara språket utan även andra sociala fenomen i diskursen. En filosofisk och metodologisk utgångspunkt är att artikulationen är kontingent. Den möjliga betydelsen i diskursen kan förändras som resultat av den process som pågår inom och mellan diskurser om betydelsesystem. Även om en diskurs språkligt och på andra sätt kan artikulera vad som har betydelse är det inte frågan om ett konstant tillstånd. Ingen diskurs kan etablera sig totalt och för evigt. Tvärtom sker ständig konkurrens och påtryckningar från andra diskurser om vad som är sant och meningsfullt. I ett socialt område finns därför flera olika processer om olika betydelser. Det gäller språket likväl som andra aktiviteter eller sociala fenomen. När artikulationen är fast etablerad i en diskurs glöms dess kontingens bort och diskursens världsbild ses som objektiv. Ett sådant tillstånd brukar benämnas som avlagrad makt. Laclau och Mouffe redovisar inte någon utvecklad metod utan tänker att metod och empiri ska utarbetas från fall till fall. Analysen tar sikte på språket och vad som händer i övrigt i diskursen. I likhet med Fairclough menar Laclau och Mouffe att diskursiva processer syftar till att stabilisera maktförhållanden i samhället (*ibid.*)

5.2. Centrala begrepp i diskursanalysen

En diskurs är en slags domän inom vilken en viss betydelse fixeras. Där sker en kamp om betydelse eller vad som behöver fastställas vid en viss tidpunkt. Processen sker med tecken som kallas för moment och som ska binda samman det som händer. Det finns olika moment och de intar olika positioner (*differential positions*). I diskursen eller domänen finns vissa tecken som är särskilt viktiga och runt dessa ordnas andra tecknen och får sin betydelse. Dessa tecken har en viktig funktion och kallas för nodalpunkter. De är i sig tomma och får sin betydelse först när det sätts in i en viss diskurs. När nodalpunkterna fått sin betydelse men fortfarande är öppna för betydelser kallas de för flytande signifikanter. Olika diskurser strävar efter att ge de flytande signifikanterna sina olika betydelser. När tecken eller moment fastställts sin betydelse har de åstadkommit detta genom att utesluta andra möjliga betydelser. Det innebär att en diskurs blir till eller konstituerar sig genom att utesluta andra möjligheter att se på verkligheten. Förenklat kan sägas att nodalpunkter organiserar tecken i olika diskurser. Samtidigt som det finns en strävan mot entydighet kan diskursen inte helt stänga dörren utan andra betydelser ger sig ständigt till känna. Påverkan leder till att artikulationen inte enbart är upprepning av något redan etablerat utan att det på sikt sker en viss förskjutning om betydelsen. Elementen förändras till följd av artikulationen. Med diskurs följer begreppet

diskursordning som kan beskrivas som en komplex och motsägelsefull konfiguration av diskurser och genrer inom samma sociala område. Inom en diskursordning befinner sig flera diskurser i samma rum och täcker delvis varandra (Foucault 1993, Whinter Jørgensen och Phillips 2000).

Ett annat centralt begrepp är subjektet. Individen ses inte som ett autonomt subjekt utan i olika diskurser uttalas vilka positioner som subjektet kan tilldelas, förväntas anta eller inta i egenskap av exempelvis socialarbetare eller läkare. Subjektet har inte en enda betydelse utan kännetecknas av att vara splittrat och får sin identitet i diskursen. I olika diskurser förväntas subjektet ha olika positioner. Subjektet kan ha en position i en diskurs samtidigt som det har andra positioner i andra diskurser. Ett subjekt är öppet för olika betydelser och det pågår en ständig kamp både inom diskursen och mellan diskurser om vad subjektet ska säga eller göra. Subjektet får sin identitet när det låter sig representeras av en samling signifikanter med en nodalpunkt som centrum. Vissa signifikanter benämns för mästersignifikanter. En mästersignifikant kopplar nodalpunkter till subjektets identitet som därigenom får en avgörande position. Mästersignifikanter erbjuder subjektet ett visst innehåll beroende på vilken diskurs det befinner sig. Genom processen organiserar mästersignifikanter identiteter kopplade till subjektet (*ibid.*). I uppsatsen är subjekten den kränkta eleven som företräds av BEO, skolans personal samt jurister i domstolen. Dessa individer kopplas inte direkt till subjektet utan representeras indirekt av de bestämmelser som domstolen tillämpar för att kunna döma till skadestånd. Subjekten befinner sig i diskurserna BEO, skolan och domstolen. Jag utvecklar detta i avsnitt 6.2.

Positioneras subjektet samtidigt av motstridiga diskurser uppstår en konflikt. Det sker en kontinuerlig process om att tillskriva subjektpositionerna olika riktlinjer för hur de ska agera. Det innebär att subjektet är detsamma om subjektpositionerna i en diskursiv praktik. Det kan alltid identifiera sig på ett annat sätt i en annan diskurs. Subjektpositioner som inte befinner sig i konflikt är ett resultat av hegemoniska processer och framstår därför objektivt sett som sanna. Annorlunda uttryckt innebär hegemoni att andra möjligheter har uteslutits. Det kan också förhålla sig på det sättet att motstridiga diskurser försöker positionera subjektet i olika sociala rum eller att olika individer har flera identiteter (decentrering) eller kan identifiera sig på olika sätt i en given situation (överdeterminering) (Unemar Öst 2009). Motsvarigheten till hegemoni är antagonism som är diskursteorins begrepp för konflikt. Ett sådant tillstånd uppstår när två diskurser stöter ihop och subjektet har identiteter med olika betydelser som hindrar varandra. Då finns olika sätt att se på verkligheten och den ena eller andra diskursens

betydelse får övertag med sociala konsekvenser inom och utanför diskursen. En antagonism löses med en hegemonisk intervention som är en kraft som bygger sin position med att konstruera en viss ordning och hindra andra möjliga betydelser att se på verkligheten (*ibid*).

5.3. Diskursanalytisk metod och domar som empiri

I studien granskas och analyseras domar om skadestånd. Domar är allmänna och offentliga handlingar och utgör därför ett tillgängligt material för studier och forskning. Föremålet för studien är domarnas språkliga framställningar. Domar består i allmänhet av yrkanden, sakförhållanden, utredning, domskäl och domslut. En doms olika delar eller texter består diskursanalytiskt av olika betydelsebildningar om de avhandlade frågorna. I fokus för studien står domskälen även om domens övriga texter måste studeras för att kunna svara på forskningsfrågan. Domstolen använder innehållet i de olika delarna för att kunna tolka och tillämpa bestämmelserna. För att kunna analysera domens texter har diskursanalytiska redskap utformats. Som inledningsvis förklarats tas utgångspunkt i den juridiska metoden av skälet att det är denna metod som domstolen använder vid rättstillämpningen. Metoden finns inbyggd i texterna och avslöjas i domstolens rättstillämpning och argumentation. Av detta följer att de diskursanalytiska redskapen har utformats och anpassats efter den juridiska metoden.

Innan de diskursanalytiska redskapen utformas är det viktigt att bestämma var studieföremålet befinner sig i förhållande till begreppen diskursordning och diskurs. Diskursordning utgörs av summan av de diskurstyper som finns inom en social institution eller ett socialt område. I uppsatsen finns tre aktörer som här återges i den ordning som kränkningen har hanterats:

- 1) skolan där händelsen md kränkning har skett,
- 2) BEO som utrett händelsen och
- 3) domstolen som prövar tvisten om skadeståndet.

Gemensamt är att aktörerna har någon form av rättsliga relationer till att en elev anser sig kränkt i skolan. Studiens diskursordning bestäms till detta område. Det omfattar därför aktiviteter från att eleven signalerar till skolan om kränkningar till dess att eleven anmäler kränkningshändelsen till BEO, BEO:s utredning och beslut samt domstolens prövning av skadeståndskravet. Eleven/ BEO, skolan och domstolen är var för sig olika diskurser inom vilka det finns andra diskurser. Inom respektive aktörers områden finns subjekten skolans

personal, eleven som företräds av BEO och jurister som tillämpar lagen. Domstolen bestämmer som sista instans vilken betydelsebildning som rättsligt sett gäller för att en kränkningshändelse ska kunna resultera i att skolan döms att betala skadestånd till eleven. För kunna svara på forskningsfrågan står domstolens diskurs därför i fokus.

Rättstillämpning kan diskursanalytiskt beskrivas som en kamp mellan olika diskurser om hur verkligheten ska förstås och beskrivas. BEO och skolan försöker övertyga domstolen om sin verklighetsuppfattning. I avsnitt 4.5. har diskuterats att skolan och BEO har olika kunskaper och förutsättningar för att bedriva den utredning som domstolen helt eller delvis lägger till grund för sitt avgörande. Skolan har mer kunskap om kränkningar och är den första aktören som fått vetskap och hanterat händelserna men antas vara mindre insatt i rättsliga frågor. Som tillsynsmyndighet är BEO insatt i den materiella lagstiftningen och har även processuellt ett överläge. Det finns minst två möjliga sätt att se på kränkning när domstolen tar sig an skadeståndskravet. Domstolen bedömer rättsfrågorna utifrån faktauppgifter och om uppgifterna kan hänföras till bestämmelserna och andra rättsliga utgångspunkter. Domen bär språkligt fram andra diskursers utredningar och texter. Relevanta faktauppgifter läggs till grund för domstolens bedömning och uttrycks i argumentationen. Domen formulerar därför vilken betydelse domstolen tillmäter de olika faktauppgifterna. I linje med detta resonemang är det i studien centralt att spåra tankar, resonemang och motiv bakom domstolens slutliga bedömning och ståndpunkt. Sökandet i studien är inriktat på ord, meningar, uttalanden, mönster, definitioner och nyanser i domens text som gör kränkning till kränkande behandling och skolans åtgärder till godkända i lagens mening. Grundantagandet är att BEO och skolan formulerar de rättsliga relationerna olika beroende på faktorer som diskurs, organisation, kunskap, utredningens syfte etc. I domens textavsnitt kan språkliga positioner synliggöras och det går att analysera vilka som är centrala och påverkar målets utgång respektive vilka som perifera och tämligen betydelselösa. Detta genomförs med analysredskapen signifikanter, mästersignifkanter, intertextualitet och artikulation. Nodalpunkter och flytande signifikanter används i begränsad omfattning. Även detta utvecklas i avsnitt 6.2.

Tidigare i detta avsnitt har diskuterats att en central fråga i den diskursanalytiska forskningen är vilken kontext som får övertag och reflektera över vilka sociala konsekvenser ett sådant övertag innebär. I uppsatsen visar sig domstolens artikulation i domskälen vars skrivningar är produkten av intertextualitet av domens andra texter. Domens artikulation blir därigenom det som språkligt har potentialen att bidra till förändring av kränkning som begrepp i olika sociala situationer.

5.4. Metodologiska svårigheter

Diskursanalys strävar inte efter att hitta ”sanningen om verkligheten”. Det handlar inte om att sortera utsagorna i riktiga eller falska. I diskursanalys är det själva diskursen som är föremål för analysen och att utforska och analysera vad som sagts och skrivits. Forskaren måste ställa sig kritisk inför detta eftersom studierna och analysen är en bland andra versioner av den ”verkliga” verkligheten. Diskursanalytisk forskning har problem med reflexiviteten eftersom inte heller studiernas resultat inte kan betraktas som en sanning. Problemet är en del av diskursanalysens teoretiska konstruktion och för med sig svårigheter att argumentera för sin bild av verkligheten. Som forskare är det viktigt att vara medveten om problemen om en vetenskaplig frågeställning utgår från diskursanalysen. Dessa inbyggda problem ställer också särskilda krav vid val av metod (Unemar Öst 2009, Whinter Jørgensen och Phillips 2000). I uppsatsen används en diskursanalytisk metod och redskap för att analysera det empiriska materialet. Lagstiftningen och rättskälleläran korreleras till analysredskapen när domarnas texter kategoriseras och analyseras. Det är viktigt att framhålla att det inte är frågan om att överpröva eller analysera domarna i traditionell juridisk mening. Det handlar inte om att analysera om domen är rätt eller fel utifrån rättskällelärans premisser. Istället handlar det om att leta efter språkliga mönster som kan ge svar på vilka betydelser i domens texter som bestämmer och varför. Det har varit nödvändigt att ta hänsyn till rättsdogmatikens uppfattning om lagstiftningen om kränkningar och skadestånd för att förstå domstolens juridiska argumentation och tillämpning (Lind 2009). Metoden har med nödvändighet anpassats till domarnas språk och struktur. Studien har med andra ord dessa inbyggda förutsättningar och det är juridiska språkets mönster som studeras.

Allt empiriskt underlag har sin särart och sina svagheter. I uppsatsen är den vetenskapliga ansatsen språket och dess funktion. Domar formuleras med ett juridiskt språk och förutsätter att läsaren är insatt i juridisk teori och metod samt det juridiska språket. Det juridiska språket i likhet med andra diskursers språk har speciella uttrycksformer och betydelser. Inom juridiken används exempelvis generella skrivningar eller formuleras saker och ting öppet och svepande. Ibland utelämnas vissa fakta helt eller delvis. Allt skrivs inte och allt bemöts inte. Många överväganden formuleras med uttryck som ”vid en samlad bedömning” eller ”sammantaget bedömer domstolen” vilket kan uppfattas som en strävan att osynliggöra skälen men det kan lika väl handla om att domstolen har tagit betydande hänsyn till relevanta omständigheter och gjort en intresseavvägning. Det kan bero på att domstolen inte kunnat göra någon bedömning. Ibland kan domarna vara utförliga utan att för den skull närmare beröra de svårare frågorna

utan istället betona vad parterna fört fram. Domar har flera inbyggda metodologiska svagheter men är fullt möjliga att förstå och språkligt tyda och tolka. Som jurist har jag en omedelbar närhet och koppling till domar och till det juridiska språket. Det är på gott och ont. Det har fördelar med förståelse, insikt och kunskap om utforskningens område och vad som kan förväntas komma fram och vad de olika orden och meningarna troligen betyder. Det handlar om att tolka vad texterna betyder snarare än att se och använda texterna som juridiska redskap. Det är också enkelt att utläsa vilken betydelse rättskällevärdet haft och att avteckna domens tydliga delar och svaga punkter. Samtidigt ställer det krav på att vara neutral och öppen för materialet och inte dra för långtgående slutsatser.

5.5. Etiska överväganden

Domar om kränkingsmål är ett känsligt material. Det innehåller beskrivningar om kränkningar och händelser som rör det utsatta barnets eller elevens personliga upplevelser och förhållanden. Ofta finns utförliga och detaljrika berättelser i form av vittnesutsagor eller skriftlig dokumentation som handlar om reaktioner, symptom och andra personliga och medicinska förhållanden. Det är också skälet till att det råder sekretess i elevstödjande²⁴ verksamhet för uppgifter om enskilds personliga förhållanden liksom när BEO utreder en anmälan (23 kap. 2 § och 7 § OSL).

Inom samhällsvetenskaplig forskning finns fyra huvudkrav för att skydda den enskilde. Det är krav på information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande (Vetenskapsrådet 1994). Som tidigare sagts är domar allmänna och offentliga handlingar tillgängliga för var och en. Den bakomliggande grundtanken är rättssäkerhetskäl och insyn i domstolars verksamhet. De fyra huvudkraven behöver därför inte iakttas. Det innebär inte att materialet kan användas på ett okritiskt sätt utan även i dessa fall måste forskaren göra noggranna etiska överväganden. Behovet och fördelen med studier för en särskilt utsatt grupp måste vägas mot eventuella etiska olägenheter för gruppen (*ibid.*) Här är utgångspunkten att det finns ett stort intresse att studera domar om kränkningar i skolan. De rör en utsatt grupp och det finns ingen forskning om BeL och de flesta domarna är redan kända genom media eller på annat sätt. Samtidigt är det speciell situation att presentera ett samlat material med känsliga uppgifter. Av dessa skäl har domarna avidentifierats vad gäller elevs personuppgifter och vilka skolor som är berörda. Det har inte varit möjligt att anonymisera ansvarig skolhuvudman och inte heller vilka domstolar som avkunnat domarna.

²⁴ Benämndes som elevvård i tidigare gällande sekretesslag (SkrL 1980:100)

6. Studiens upplägg

6.1. Framtagande av domar

Materialet består av domar som prövat frågan om skadestånd enligt BeL med följdändringar. Domarna har med ett undantag avkunnats av tingsrätt och hovrätt perioden den 1 april 2006 till den 31 december 2012. Gemensamt för samtliga domar är att de initierats som en anmälan till BEO. Eftersom det är en tidskrävande utredning av anmälan till rättsprocess bestämdes slutdatum till utgången av år 2012. Domar från två instanser möjliggör en komparativ analys. Domarna har identifierats med hjälp av BEO:s statistik för anmälningsärenden för åren 2006-2012 (Skolinspektionens årsrapporter 2008-2012). För att få fram domarna ställdes följande fem frågor till BEO:

1. Hur många av anmälningsärenden som resulterat i kritik för kränkningar i skolan enligt BeL har BEO även fattat beslut om att rikta skadeståndsanspråk mot skolhuvudmannen?
2. Hur många av besluten om skadestånd har resulterat i frivillig uppgörelse dvs. förlikning mellan BEO och skolhuvudmannen?
3. Hur många av förlikningarna har medgetts helt och hur många har medgetts med ett annat belopp än det yrkade?
4. Hur många domar om skadestånd enligt BeL eller motsvarande bestämmelser i skollagstiftningen har avkunnats i underrätt respektive överrätt?
5. Vilka domstolar har avkunnat domarna? Vilka målnummer har domarna?

Av svaren framgår att BEO åren 2006-2012 fattade 191 beslut om skadestånd. I mer än hälften av fallen har skolhuvudmannen helt medgett skadeståndsanspråket och i en fjärdedel har parterna förlikts. Av besluten om skadeståndsanspråk hade 16 resulterat i process i domstol. Perioden den 1 april 2006 -31 december 2012 har nio domar avkunnats av tingsrätt och fyra av hovrätt. Ytterligare en dom från tingsrätt hade överklagats och hovrätten avkunnade en dom i målet i december 2013. Även denna dom ingår i studien.

Studien omfattar alla avkunnade och lagakraftvunna domar för aktuell period. Totalt har 14 domar begärts ut från respektive domstol varav i 13 fall har skadeståndet prövats utifrån BeL och i ett fall utifrån 14 a kap. ÄSL. Hovrättens för Västra Sverige dom den 25 oktober 2012 är publicerad i Rättsfall för hovrätterna (RH 2013:6). Under 2013 har ytterligare några domar

avkunnats från tingsrätt. Dessa ingår inte i studien. Domarnas fördelning åskådliggörs nedan i tabell 1.

Tabell 1: Fördelning av domar mellan tingsrätt och hovrätt

Dom från tingsrätt	Dom från hovrätt
Uppsala tingsrätts dom 2007 -10-23 (T 5528-06) Bifall 5 000 kr av 25 000 yrkade	Svea Hovrätts dom 2008-10-27 (T 8484-07). Hovrätten fastställer tingsrättens dom.
Gotlands tingsrätts dom 2009-04-07 (T 339-08). Bifall 30 000 kr av 40 000 kr yrkade.	
Göteborgs tingsrätts dom 2010-08-27 (T 12262-08). Käromålet 40 000 kr ogillas	Hovrätten för Västra Sveriges dom 2011-07-06 (T 3724-10). Bifall 25 000 kr
Helsingborgs tingsrätts dom 2011-01-25 (T 6821-09) Bifall 25 000 kr av 50 000 yrkade	
Värmlands tingsrätts dom 2011-05-11 (FT 5796-09) Bifall 5 000 kr av 5 000 yrkade	Hovrätten för Västra Sveriges dom 2012-03-14 (FT 2975-11). Hovrätten fastställer tingsrättens dom
Göteborgs tingsrätts dom 2011-05-27 (T 1463-09/FT 7123-09) Bifall 20 000 kr av 244 600 yrkade	Hovrätten för västra Sveriges dom 2012-10-25 (T 3021-11). HR 2013:6 Bifall med 50 000 kr
Västmanlands tingsrätts dom 2011-06-10 (T 5758-09) Käromålet 10 000 ogillas	Hovrätten beviljar inte prövningstillstånd.
Kalmar tingsrätts dom 2012-12-07 (T 2323-09) Käromålet om 285 000 kr ogillas.	Göta hovrätts dom 2013-12-11 (T48-13) Bifall 95 000 kr
Örebro tingsrätts dom 2012-12-12 (T 483-10) Bifall 30 000 kr av 100 000 yrkade	

6.2. Studiens diskursiva ram

Metoden är uppbyggd på följande sätt. Diskursiva begrepp kopplas till bestämmelser om kränkning, hur skolan hanterar kränkningar samt elevens möjlighet att få skadestånd.

Domarnas språkliga framställningar analyseras med diskursanalytiska redskap som utarbetats med hjälp av begreppen subjekt, signifikant, mästersignifikant och artikulation. Till signifikant hänförs nodalpunkter och flytande signifikanter.

Det finns tre subjekt. Med subjekt avses diskursanalytiskt en individ som bärare av vissa tillhörigheter eller egenskaper i en diskurs. I studien används inte subjekt på ett direkt sätt utan representeras av bestämmelser bakom vilka det finns en eller flera individer. Det första är eleven som kränkts med BEO som ombud, det andra är skolan med personal som åtgärdar kränkningen och det tredje avser jurister i domstol som avgör skadeståndet. Subjektet kränkning korreleras till bestämmelserna om kränkande behandling (2§ och 13 § BeL, 3 § och 9 § ÄSL). Det andra subjektet kallas skolans handlingsplikt och korreleras till bestämmelser om skolans skyldigheter (6-8 §§ BeL och 6-8 §§ ÄSL). Det tredje subjektet skadeståndet korreleras till bestämmelser om domstolens prövning av skadeståndskravet (15 § BeL och 12 § ÄSL). Subjektet kränkning delas in i elevkränkningar och lärarkränkningar. I lagstiftningen definieras kränkning medan lärarkränkning regleras i en förbudsbestämmelse. Elevkränkning måste tillämpas tillsammans med bestämmelserna om skolans handlingsplikt. Dessa bestämmelser tar sikte på skolans process att upprätta en likabehandlingsplan eller årlig plan, vidta generella åtgärder och utreda och åtgärda enskilda fall. Skadeståndet innebär slutpunkten av denna process där domstolens bestämmer vad som gäller rättsligt sett och därigenom skapar betydelser om kränkning och skolans handlingsplikt.

Domstolen gör en materiell bedömning när rättsfrågor om eventuella kränkningar och brister i skolans handlingsplikt prövas. Det innebär att domstolen prövar frågorna i sak. Här i uppsatsen är det inte frågan om att bedöma om slutsatsen av domstolens prövning är rätt eller fel. Det är rättstillämpningen själv som studeras. För att återkomma till problemformuleringen antas rättstillämpningen innefatta svårigheter på grund av bestämmelsernas öppna, vaga och mångtydiga lydelse kombinerat med att domstolen inte har kunskaper om kränkningar i skolor. Bestämmelserna har först tillämpats av skolan och BEO där den sist nämnda aktören har överläge grundat på uppdrag och ställning. Domstolen behöver därför i betydande omfattning värdera parternas faktabeskrivningar framställda av BEO och skolan vid rättstillämpningen. Av detta följer diskursanalytiskt att domstolen dömer på ett underlag som

består av texter konstruerade av två andra aktörer. I dessa texter finns skolans och BEO:s betydelsebildningar om kränkning och skolans handlingsplikt. Därmed inleder domstolen sin rättstillämpande uppgift utifrån en diskursiv oenighet om vad begreppen kränkning och skolans handlingsplikt egentligen betyder. Skolans och BEO:s texter (tillsammans med vittnesutsagor som framkommer under förhandlingen) finns i de delar av domen som återger respektive parts yrkanden och sakframställning eller utveckling av talan. Domskälen är den del av domen där domstolen återger sina slutsatser dvs. här synliggörs domstolens rättstillämpning och argumentation. Fokus i studien ligger därför naturligt på domskälen även om det ofta är nödvändigt att sätta in sig i parternas sakframställning för att få en djupare förståelse av domstolens slutsatser.

I domskälen analyseras hur domstolen använt rättskälleläran innefattande bevisning och tolkningsfrågor såsom analogier med annan lagstiftning samt om domstolen använt sig av annan kunskap. Till rättskällor hänförs bestämmelser i BeL och ÄSL som rör respektive subjekt samt förarbetsuttalanden och rättsfall. Till bevis- och tolkning/analogier/annat hänförs domstolens uttalanden om bevis- och tolkningsfrågor, sakkunnigbevisning, annan lagstiftning, rättsprinciper, doktrin eller självständiga uttalanden. Kategoriseringen och analysen görs med hjälp av signifikanter och mästersignifikanter. Till dessa kopplas begreppen nodalpunkter och flytande signifikanter. Nodalpunkter avser enstaka ord utan någon egentlig betydelse och flytande signifikanter avser skeenden med nodalpunkter som fått viss betydelse men som varierar och inte har fått någon entydig slutlig betydelse i domens texter.

Slutligen analyseras domstolens bedömning som diskursanalytiskt motsvaras av begreppet artikulation. Artikulationen avslöjar och synliggör domstolens argumentation. Det handlar om vilka faktauppgifter eller beskrivningar som domstolen lägger till grund sin slutliga bedömning och hur domstolen uttrycker och motiverar detta. Till artikulation hänförs domstolens sammantagna bedömning innefattande meningar, uttryck, skrivningar, uttalanden och värderingar av avgörande betydelse för domstolens argumentation och tillämpning. Vissa signifikanter med avgörande betydelse för domstolens slutsatser har diskursanalytiskt fått status som mästersignifikanter och har gett subjekten en identitet. En mästersignifikanter kan mycket väl uppträda i domens olika textdelar men är placerad vid domstolens artikulation. I artikulationen framträder domens argumentation och formuleras domens utgång. Det innebär att argumentationen språkligt sett tydligast sammanfattar och bär fram de uttalanden eller faktabeskrivningar som haft särskild eller avgörande betydelse för målets utgång. Om texterna vid upprepning har förändrats synliggörs i artikulationen genom intertextualitet.

För kunna svara på forskningsfrågan används följande frågor:

- Vilka betydelser kämpar BEO och skolan om?
- Vilka betydelser accepteras eller ifrågasätts inte av domstolen?
- Hur tar domstolen sig an den rättstillämpande uppgiften?
- Vilka rättskällor (metoder) används?
- Vilka betydelser avfärdar domstolen?
- Vilka betydelser har privilegierande status?
- Vad får sådan avgörande betydelse att den blir mästersignifikant i domstolen?

Den nära relationen mellan analysverktygen gör att samma språkliga uttryck kan höra hemma och placeras på mer än ett ställe. Materialet har då hänförs till det analysverktyg där det övervägande hör hemma. Det har inte varit möjligt och inte ens önskvärt att bryta ner eller renodla språket in i minsta detalj. Ambitionen har i stället varit att acceptera att detta gränsöverskridande existerar och att processen är komplex. Domarna har delats in efter instansordningens princip i tingsrättsdomar och hovrättsdomar. Varje doms text har delats in efter de subjekt som är aktuella i domen.

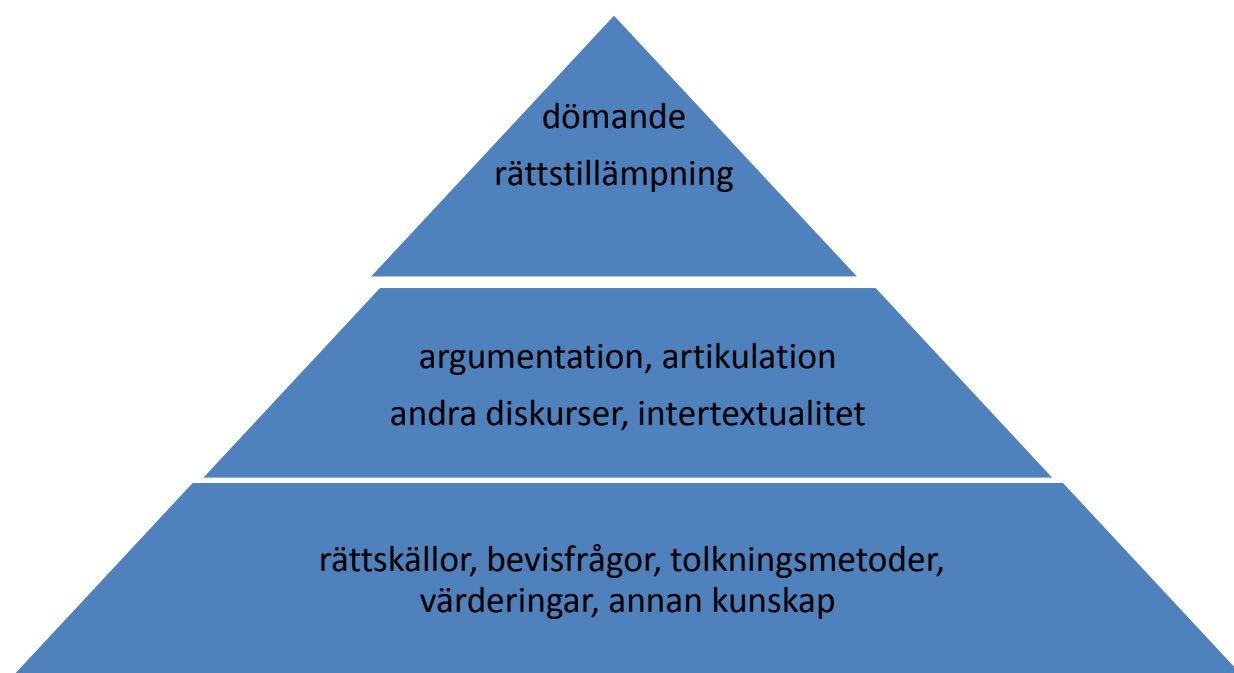
Förhållandet mellan subjekt, signifikanter och artikulationen åskådliggörs på nästa sida av en analysmodell, se tabell 2.

Domstolens process illustreras diskursanalytiskt av skiss 3.

Tabell 2: Analysmodell

Subjekt (motsvaras av bestämmelser i BeL och ÄSL)	Signifikant 1 (nodalpunkter och flytande signifikanter) Domstolen och rättskällor	Signifikant 2 (nodalpunkter och flytande signifikanter) Domstolen och bevisvärdering/ tolkning/principer/annat	Artikulation (mästersignifkanter) Domstolens argumentation och tillämpning
Barn/elev och BEO Elevkränkning			
Barn/elev och BEO Lärarkränkning			
Skolan Handlingsplikt/åtgärder			
Domstol: Skadeståndskravet			

Skiss 3: Processen i domstol

7. Studiens resultat

7.1. Tingsrättsdomar och kränkande behandling

Bestämmelsen om elevkränkning har prövats i fem domar. I fyra domar har även bestämmelserna om skolans handlingsplikt prövats. Tingsrätten bedömde att elevkränkningar inte kunde styrkas i ett fall och prövade inte brister i handlingsplikten²⁵. Sex domar rör kränkning från personal eller skolhuvudmans sida varav fem domar rör lärarkränkningar och en rör kränkning från skolhuvudmannens sida. Två blandfall rör både elev- och lärarkränkning alternativt kränkning från skolhuvudmans sida. Vid lärarkränkningar är överträdelsen av förbudet skadestångsgrundande och tingsrätten prövar skolans handlingsplikt. BEO och skolhuvudmannen försöker övertyga tingsrätten om att kränkningar har eller inte har förekommit. Parterna presenterar faktabeskrivningar och försöker bevisa olika situationer. I domstolen sker omfattande vittnesförhör med elev och vårdnadshavare samt personal från skolan såsom rektor, lärare och kurator eller annan elevhälsopersonal som haft kontakt eller annan kännedom om eleven. I två fall åberopar BEO sakkunnigbevisning. Den sakkunnige är en professor i personlighetspsykologi som allmänt och i de enskilda fallen uttalar sig om kränkningar eller mobbning och hur skolor ska agera för att motverka problemen. Skolans invändningar går ut på att det inte är kränkningar, och i så fall ringa kränkningar, att skolan inte känt till kränkningarna eller att eleven haft egna problem.

Den första delen av domstolens bedömning är inriktad på att besvara frågan om det har förekommit kränkningar. Det är således nödvändigt att ge kränkning en betydelse och domstolen använder rättskälleläran i denna analys. Av empirin framgår att bestämmelserna har ställning som signifikant och i alla domar utom en tillämpar tingsrätten bestämmelsen som definierar annan kränkande behandling samt till viss del även praxis. Tingsrätten lutar sig även mot uttalandena i förarbetena om likheter och skillnader mellan mobbning och kränkningar och drar slutsatsen att kränkning inryms i det vidare begreppet mobbning. Betydelsen av mobbning appliceras på händelserna med kränkningar olika i de olika fallen. Det får till följd att mobbning är en flytande signifikant som skiftar från fall till fall vilket leder till olika diskurser om kränkning. Kränkning i sig självt är något osjälvständigt vars betydelse är avhängigt av mobbning såsom mobbning förstås i det enskilda fallet.

²⁵ Rättsläge ändrades i samband med att BEL:s bestämmelser flyttades in i ÄSL. Handlingsplikten anses därefter inträda så fort skolan fått kännedom om att ett barn eller en elev ansett sig kränkt i skolan. Se även fotnot 13.

Domstolen ska därefter bedöma om kränkningar kan styrkas. För att svara på frågan försöker tingsrätten klarlägga vad, när och hur olika kränkningar har ägt rum. Bevisningen och dess metoder är en central signifikant. I domarna avtecknas ett tydligt mönster i vilket tingsrätten skärskådar händelseförloppen och noggrant går igenom varje händelse med kränkningar för varje dag, varje tidperiod och termin. Händelserna återges som gärningsbeskrivningar. De första domarna bär i artikulationen spår av intertextualitet med straffrättsliga formuleringar och begrepp exempelvis jämförs kränkning med ofredande. Sakkunnigbevisning har ställning som mästersignifikant med långtgående inflytande på kränkningens innebörd eller betydelse. Samma effekt uppstår när skolhuvudmannen har medgett att kränkningar har ägt rum. I dessa fall avstår tingsrätten från att tilldela kränkning en betydelse med hjälp av mobbning utan kränkningen görs direkt avhängigt av medgivandet. Rättsligt sett måste domstolen även bedöma om kränkningen är att anse som ringa eftersom sådana kränkningar inte är skadeståndsgrundande. I studien nöjer sig tingsrätten med att avfärda innebörden av ringa kränkning i en mening.

Tingsrätten är sparsam med resonemang om kränkning i artikulationen. Värderingen av begreppet är svag. Kränkning som fenomen har ingen egen mening utan får ses som en nodalpunkt som får innehåll med hjälp av mobbning, händelseförlopp eller bevisning. Det finns ingen juridisk diskurs och resultatet visar att uttalandena i förarbetena inte är tillräckliga i den meningen att tingsrätten lyckas få fram en klar betydelse. Empirin visar att varje fall är en egen diskurs som högst hjälpligt formats av förarbetsuttalanden och det finns inte heller någon annan diskurs som får övertag. Flera tingsrätter tar upp svårigheterna med att tillämpa begreppet och nämner faktorer som knappa uttalanden i förarbetena, att det saknas legadefinition av kränkning och vägledning i praxis. Sakkunnigbevisningen är ett viktigt undantag från denna bild. I dessa fall får den sakkunniges kunskap och uppfattning om vad som avses med kränkning en avgörande betydelse för tingsrättens tillämpning. Tingsrätten upprepar den sakkunniges uttalanden i sin artikulation och argumentation. Med andra ord formas i dessa mål en diskurs som hämtat stora delar av innehållet från den sakkunniges diskurs.

Bilden om lärarkränkningar är annorlunda. Studien visar att det sker en förskjutning från att tingsrätten vid elevkränkningar ställt frågan om det varit en kränkning till frågan om det varit en befogad tillrättavising från lärares sida. BEO argumenterar för att lärarens beteende primärt ska förstås som en kränkning medan skolhuvudmannen menar att läraren agerat inom ramen för sitt tillsynsuppdrag. Det rättsliga utgångsläget är annorlunda på grund av att

lärarkränkning regleras av en förbudsregel. Tingsrätten använder rättskälleläran på ett vedertaget sätt och utgår från bestämmelsens lydelse och söker i flera fall vägledning i praxis. Förbudsregeln ger inte upphov till samma tvivel som bestämmelsen som definierar elevkränkning. Tingsrätten kommer tämligen omgående in på resonemang om lärares befogenheter och tillsynsansvar. Frågan som tingsrätten ska besvara är om läraren haft fog för att tillrättavisa eleven och om det skett inom ramen för hans eller hennes befogenheter. Vikt läggs exempelvis vid om läraren uppträtt högljutt eller aggressivt och om händelsen skett inför andra elever. I domarna är elevens upplevande och situation av underordnad betydelse vid tillämpningen även om vissa formuleringar om elevens ålder, mognad utsatthet och beroendeställning visar sig i artikulationen. Dessa faktorer har inget större inflytande på betydelsen av kränkning utan har närmast ställning som flytande signifikanter. Även vid lärarkränkning har kränkning som fenomen ingen egen självständig betydelse utan består av nodalpunkter. Tillsynsansvar och lärares befogenheter är mästersignifikant och avgör om det varit en kränkning i det enskilda fallet och betydelsen av kränkning är oklar. Logiken går ut på att om händelsen bedöms som en befogad tillrättavisning är det inte frågan om en kränkning får lärarens sida. Empirin visar att det är den juridiska diskursens betydelse av tillsynsansvar som bestämmer gränsen för om och när en lärare har kränkt en elev. Andra tänkbara sätt att förstå kränkning utesluts och någon konkurrerande diskurs kan inte spåras.

Sammantaget är det inte lika svårt för tingsrätten att tillämpa bestämmelsen om förbud för skolans personal att kränka elever. Här avtecknas en juridisk diskurs med gemensamma betydelser om frågor som rör ansvar, tillrättavisning och tillsyn. I artikulationen hänvisar tingsrätten till DL eller EMKR och uttalar att lärarkränkning är en överträdelse av elevs mänskliga rättigheter. Det finns ingen konflikt mellan olika betydelser av lärarkränkning utan artikulationen är ett resultat av en hegemonisk process.

7.2. Tingsrättsdomar och skolans handlingsplikt

Tingsrätten har prövat om skolan brustit i sin handlingsplikt i fyra av de fem fall som rör elevkränkning. Detta subjekt handlar om skolans förebyggande och generella arbete liksom krav på utredning och åtgärder när kränkningar har skett. Tingsrättens tillämpning går således ut på att bedöma om en skola har brustit i förhållande till lagstiftningens krav och skyldigheter.

Ett viktigt krav är att skolor ska utarbeta en likabehandlingsplan²⁶. Planen är tänkt att fungera som ett redskap för skolan att komma tillrätta med kränkningar. Av BeL framgår att en bristfällig plan ensam kan utgöra grund för skadestånd vilket BEO hävdar i några fall. Av empirin framgår att bestämmelsen om likabehandlingsplan har ställning som signifikant men att lagtextens lydelse är otillräcklig vid tillämpningen. Vidare framgår att tingsrätten i alla fall försöker få vägledning i förarbetena men utan större framgång. Tingsrätterna drar olika slutsatser från samma förarbeten vilket inte enbart kan förklaras av att BEO åberopat olika brister som grund för skadeståndskravet. Exempelvis kommer en tingsrätt fram till att det viktigaste med en plan är dess innehåll och funktion som förebyggande instrument medan en annan tingsrätt betonar att planen ska innehålla översikt, rutiner och ansvarsfördelning. Ytterligare en tingsrätt menar att avsaknaden av vägledning i förarbetena inte kan tas som intäkt för att varje brist i planen kan vara skadeståndsgrundande. En tingsrätt anser att skadestånd för brister i planen förutsätter att orsakssamband har konstaterats mellan bristerna och kränkningarna och ställer krav på adekvat kausalitet. Bilden av tillämpningen är splittrad där förarbetena som flytande signifikanter skiftar från fall till fall.

En skola måste uppfylla andra krav för att anses ha motverkat kränkningar. Frågorna som tingsrätten ska besvara är om skolan har haft kännedom om att eleven kränkts och om skolans utredning och åtgärder varit tillräckliga. I en dom hävdar BEO att skolan utrett och satt in åtgärder på ett sådant sätt att den drabbade eleven måste ha upplevt sig som orsaken till kränkningarna²⁷. Att bestämmelsernas lydelse inte räcker till är uppenbart liksom att förarbetena knappast förbättrar läget. Empirin visar att tingsrätten söker vägledning i förarbetena i tre av fyra fall. Av domarnas texter kan inte spåras vilka uttalanden som väger tyngre än andra eller som konkretiserat bestämmelserna om en skolas skyldigheter. Bilden kan illustreras av några exempel. En tingsrätt konstaterar att många frågor som förknippas med skolors skyldigheter är oreglerade exempelvis saknas det ett krav på när en utredning ska inledas. En annan tingsrätt bedömer att skolan inte satt in generella åtgärder tillräckligt snabbt och att åtgärderna inte varit effektiva samt att skolan inte gjort en ordenlig utredning. En tingsrätt konstaterar att skolans personal tidigt uppmärksammat kränkningar och satt in åtgärder för att komma tillrätta med problemen. Däremot var det oklart om åtgärderna varit tillräckliga med tanke på allvaret i kränkningarna. Frågan besvaras jakande med att tingsrätten räknar ihop åtgärderna. En annan tingsrätt bedömer att eftersom skolan saknat en godtagbar

²⁶ Likabehandlingsplanen numera ersatt av årlig plan, se avsnitt 4.3.

²⁷ I studien är detta fall det enda i sitt slag och tas med för att illustrera det nära sambandet mellan subjekten kränkning och skolans handlingsplikt.

likabehandlingsplan har personalen inte haft kännedom om hur kränkningarna skulle hanteras. Sammantaget visar studien att förarbetena om skolans handlingsplikt har ställning som flytande signifikanter med olika betydelser beroende tingsrätt och fallets speciella omständigheter. Bild om tillämpningen av bestämmelserna som reglerar skolans skyldigheter är splittrad med det gemensamma att tingsrätterna är överens om att vägledningen i förarbetena är vag och otillräcklig. Inte heller i dessa delar framträder en avgränsad diskurs utan olika diskurser.

Tingsrätten måste därefter bedöma om det går att styrka att en skola har brutit i förhållande till sina skyldigheter. Av empirin framgår omfattande vittnesförhör, skriftlig dokumentation och sakkunnigbevisning för hur en skola har hanterat och åtgärdat händelser med kränkningar. Bevisning i allmänhet har ställning som signifikant med privilegierande ställning vid tillämpningen. Detsamma gäller sakkunnigbevisning som har en än starkare ställning och är mästersignifikant när tingsrätten ska bedöma frågor om vem som ska involveras i en utredning, hur en utredning ska genomföras, när kränkningarna bör ha upphört, behov av vuxennärvaro på skolan, när en skola ska agera, val och lämplighet av olika åtgärder samt uppföljning och utvärdering. Den sakkunniges kunskaper och uppfattning i dessa olika delar läggs till grund för tingsrättens bedömning. Uttalanden från den sakkunnigen synliggörs i tingsrättens artikulation och argumentation. Av den fria bevisprövningens princip följer att sakkunnigbevisning får läggas till grund för domstolens bedömning. Med detta följer krav på att domstolen ska vara obunden och göra en självständig bedömning av den sakkunniges kompetens. Det går inte i studien att utläsa på vilket sätt tingsrätten gjort sådana bedömningar. I domarna avtecknas ett mönster där tingsrätten upprepar den sakkunniges ord, meningar och formuleringar när olika frågor avhandlas. Tingsrätten använder den sakkunniges kunskaper för att bedöma de olika omständigheterna och den sakkunniges uttalanden får avgörande betydelse för tillämpningen. Enkelt uttryckt kan sägas att tingsrätten gör den sakkunniges diskurs till sin diskurs. Rättsligt sett kan processen beskrivas som rättsutfyllnad medan det diskursanalytiska perspektivet visar att en annan diskurs formar tingsrättens diskurs.

7.3. Tingsrättsdomar och skadestånd

Subjektet skadestånd har prövats i sex fall. Tingsrätten har dömt i enlighet med vad som yrkats i ett fall som rör lärarkränkning men i övriga fall dömt till betydligt lägre belopp. Några fall rör även sveda och värk. För att kunna döma till skadestånd ska tingsrätten först ha konstaterat kränkningar eller att skolan haft vetskap om att det förekommer kränkningar.

Beträffande elevkränkningar ska tingsrätten även bedöma om skolan brutit i förhållande till sina skyldigheter. Vid lärarkränkningar är själva överträdelsen av förbudet grund för skadestånd. Empirin visar att tingsrätten utgår från bestämmelsernas lydelse och söker vägledning i förarbetena. Eftersom det inte finns någon praxis om kränkningar i skolan jämför tingsrätten skadeståndet med straffrätt och diskrimineringsrätt. Uttalandena i förarbetena har ställning som signifikant. Tingsrätterna tar i flera fall upp uttalandet att ersättningen ska bestämmas utifrån 5 kap. 6 § SkL vilket innebär att hänsyn ska tas till kränkningarnas art och omfattning och att beloppet i dessa fall kan bestämmas högre jämfört med SkL. Det är dock mer komplext än så eftersom lagrummet i SkL inte anger något om hur skadeståndsbeloppet för kränkningar i skolor ska bestämmas. Vidare upprepar tingsrätten uttalandet att en överträdelse av förbudet mot diskriminering typiskt sätt ska bedömas strängare och kunna ge högre skadestånd än annan kränkande behandling men att allvarliga fall av kränkningar ska kunna resultera i höga ersättningar. Alla tingsrätter framhåller skadeståndets dubbla funktion och skälighetsbedömning. Principen om skadeståndets dubbla funktion är signifikant med privilegierande ställning medan skälighetsbedömning uppträder som mästersignifikant som ger skadeståndet sin slutliga betydelse. Principerna synliggörs i artikulationen med tydliga drag av intertextualitet från skadeståndsrätten. Resultatet är en avgränsad diskurs primärt formad av skadeståndsrätten. Vid tillämpningen av skadestånd för sveda och värk är den skadeståndsrättsliga diskursen än mer framträdande. Tingsrätten avslår sådana yrkandena om skadan inte kan strykas med ett läkarintyg. I fråga om subjektet skadestånd framträder så här långt en entydig bild i domarna.

Tingsrätten uttrycker tydligt i artikulation att skadeståndsbeloppet ska bestämmas efter vad som är skäligt. Att göra en skälighetsbedömning är en bärande princip i skadeståndsrätten. Diskursanalytiskt är skälighetsbedömning en mästersignifikant runt vilken kränkningarna och bristerna i skolans handlingsplikt kretsar. Studien visar att tingsrätterna formar innehållet i skälighet efter varje falls särskilda omständigheter. Tingsrätterna tar exempelvis upp att skolan har brutit på två punkter, att kränkningar förekommit ofta och under icke obetydlig tid, att eleven redan bestraffats en gång och befinner sig i beroendeställning eller att skolan är en sådan särpräglad miljö att det inte går att ställa samma krav som i SkL. Även om olika skäl kommer i dagen avtecknas inte en klar bild. Det är svårt att få grepp om innebörden skälighetsbedömning och hur tingsrätten kommer fram till just ett bestämt belopp. I något enstaka fall kan utläsas att nivåerna inte ska fjärmas från nivåer på liknande fall. Dock går det inte att i tingsrättens artikulation förstå vad som är skäligt i varje enskilt fall mer än på en

högst övergripande nivå. Saken blir inte mer begriplig av att tingsrätten och BEO har helt olika uppfattningar om allvarsgraden i kränkningarna och i förekommande fall även i skolans brister och därmed nivån på skadeståndsbeloppet.

Skadestånd lever i någon mening sitt eget liv och avskuret från målet i övrigt. Det är också det subjekt som rättsligt sett är förankrat genom vedertagna rättsliga metoder och formuleringar. Tingsrätten tar vid tillämpningen tydligt avstamp från skadeståndsrättsliga principer men den knappa artikulationen för med sig att beloppen är svåra att förstå och invända emot.

Tingsrätten måste vid bestämningen av skadeståndsbeloppet bedöma skadan av kränkningarna och allvaret i skolans brister. Bestämmelserna har i processen varit svåra att tillämpa och betydelseerna för båda subjekten är diskursanalytiskt hjälpligt formade och splittrade. Tillämpningen av bestämmelsen om skadestånd anger en ny riktning. Tingsrätten går från att ha varit beroende av uttalandena i förarbetena eller av icke-juridiska diskurser till en tillämpning utifrån ”rena” skadeståndsrättsliga principer. Skadeståndsrätten ger dock inte svar på vad som är skäligt skadestånd för kränkningar i skolan.

7.4. Hovrättsdomar och kränkande behandling

Sex av nio domar har överklagats till hovrätt. Hovrätten har prövat fem överklaganden och lämnade inte prövningstillstånd i ett fall. Tre domar gäller elevkränkningar i vilka även subjektet skolans handlingsplikt prövats. BEO och skolhuvudmannen har åberopat samma underlag och bevisning som i tingsrätten och dömt på samma underlag.

Empirin visar att hovrätten har tillämpat och argumenterat delvis på andra sätt än tingsrätten. Bestämmelserna och förarbetena är signifikanter med vars hjälp hovrätten försöker tilldela kränkning en betydelse. Förarbetsuttalandena är föremål för en mer ingående diskussion jämfört med tingsrätten. I likhet med tingsrätten utgår hovrätten från mobbning samt allvarsgraden i kränkningarna. Mobbning är en flytande signifikant runt vilket händelserna kretsar med följd att kränkning får någon slags betydelse. Kränkning förblir osjälvständigt och avhängigt av dessa signifikanter. I artikulationen kan skönjas en språklig förändring genom att hovrätten pekar på kriterier för att avgränsa kränkningar. Det rör sig om att kränkningarna ska tydliga och märkbara och att den kränkande ska vara medveten om sitt handlande. Vidare markerar hovrätten tidsapsekten när betydelsen av kränkning formas.

Bevisningen är en signifikant med privilegierande ställning. Hovrätten resonerar om tillförlitligheten i elevens utsagor och i domarna finns formuleringar om detaljerade

berättelser, tillförlitliga uppgifter, trovärdig och tillräckligt entydig eller att uppgifterna inte motsägs av personalen. Hovrätten redovisar detaljerat vad som hänt olika perioder och skiljer sig inte från tingsrätten på denna punkt. Sakkunnigbevisningen behåller sin ställning som mästersignifikant. Det synliggörs i artikulationen med formuleringar som kan härledas från sakkunnigbevisningen. Ett exempel är skillnaden mellan mobbning och kränkning och ett annat när kränkningar anses systematiska och effekten av sådana kränkningar för den drabbade. Hovrättens tillämpning visar att kränkning är föremål för en djupare efterforskning och analys utifrån samma signifikanter och mästersignifikanten. Det synliggörs i artikulationen med att hovrätten lyfter fram förarbetsuttalanden såsom lagens syfte och ändamål. Sakkunnigbevisningen har avgörande och slutligt inflytande för hur hovrätten bestämmer och avgränsar kränkning. Snarlika skrivningar och intertextualitet visar att hovrätten i en mening anlägger den sakkunniges perspektiv på vad som avses med kränkning. Resultatet innebär att hovrätten reproducerar den sakkunniges diskurs. I fallen utan sakkunnigbevisning kvarstår och upprepas tingsrättens splittrade bild av betydelsen av kränkning och flera diskurser avtecknas. Hovrättens djupare efterforskningar leder till att argumentation framstår som mer hållbar.

Hovrätten är inte lika benägen att formulera sig straffrättsligt även om beskrivningen av kränkningar bär drag av detta. Ett undantag rör den första domen där hovrätten övertar tingsrättens uppfattning att kränkningen är att jämföra med ofredande. I den tredje hovrättsdomen som avkunnades 2012 finns nya formuleringar om kränkning. Hovrätten avfärdar skolhuvudmannens invändning att det inte går att försvara sig mot svepande påståenden om kränkningar och lyfter fram att det avgörande är att klarlägga om det över tiden varit upprepad mobbning eller kränkningar. Hovrätten flyttar fokus från att bevisa enskilda händelser till att bedöma händelser av kränkningar i ett sammanhang. Det gör att kränkning får en ny innebörd och inte begränsas till fenomen som består av från varandra skilda händelser. Att se på kränkningar på detta sätt härleds från den sakkunniges uttalanden. Det går inte av domens skrivningar att bedöma på vilket sätt hovrätten gjort en obunden granskning av sakkunnigbevisningen. Den straffrättsligt präglade diskursen ersätts med en diskurs byggd av en experts utlåtande. Diskursanalytiskt sker en förskjutning av betydelsen av subjektet kränkning.

Domarna om lärarkränkningar är kortfattade jämfört med domarna om elevkränkningar. I ett av fallen fastställde tingsrättens dom och det andra ogillades på grund av kränkning inte var bevisad. Hovrätten tillämpar samma logik om tillsynsansvar och lärares befogenheter som

tingsrätten. Om en lärare uppträtt olämpligt eller tagit till för mycket våld drar hovrätten slutsatsen att uppträdandet varit en överträdelse av förbudet. Därefter diskuteras faktorer som rör eleven. Hovrätten är mindre benägen att söka vägledning i förarbeten och att diskutera kränkning som fenomen. Tillsynsansvar är mästersistigant i den juridiska diskursen och hovrätten gör ingen värdering av kränkning som fenomen. Det finns inga andra diskurser som gör anspråk på att ge kränkning från lärares sida betydelse. Den juridiska diskursen är förhärskande och ifrågasätts inte.

7.5. Hovrättsdomar och skolans handlingsplikt

Hovrätten har prövat frågan om skolans handlingsplikt i tre fall. Här framträder två olika diskurser; en i fallet utan sakkunnigbevisning och en och samma diskurs i två fall med sakkunnigbevisning.

Hovrätten tillämpar i fallet utan sakkunnigbevisning bestämmelser och förarbetena tillsammans. Bestämmelserna tolkas och tillämpas i ljuset av formuleringar från förarbetena om lagens syfte och ändamål som betydelsen att elever har en säker och trygg skolmiljö. Hovrätten resonerar om vilka krav som kan ställas på en utredning utifrån skrivningar i förarbetena och avfärdar skolans invändning att skolan inte känt till att eleven ansåg sig kränkt. I detta mål hade tingsrätten ogillat skadeståndsanspråket på grunden för att kränkningar inte styrkts. Hovrätten gör en motsatt tolkning och konstaterar att det av förarbetsuttalandena inte går att utläsa något krav på konstaterad kränkning för att en skolas handlingsplikt ska inträda. Konskvensen blir att domstolen kan pröva bestämmelserna om skolans handlingsplikt även om eleven inte anmält kränkningar till skolan. I samma fall kopplar hovrätten samman olika uttalanden från förarbetena om krav på skyndsamt utredning med skolans generella skyldighet att förhindra fortsatta kränkningar. Det finns tydliga värderande inslag. Hovrätten anser att skolan inte kan förhålla sig ovetande om vad som pågår mellan elever genom att undvika att tolka signaler. Artikulationen tyder på att hovrätten med förarbetena som signifikant skapar en betydelse av bestämmelserna som rör kännedom om kränkningar och genomförande av utredning och åtgärder. Rättsligt sett är det rättsutfyllnad och från diskursanalytiskt perspektiv förstärks förarbetenas ställning som signifikant. Hovrätten har i denna dom format en diskurs med bestämmelserna och förarbetsuttalanden som grund och utvecklat detta i sin artikulation och argumentation.

I två fall finns sakkunnigbevisning i tingsrätten. Denna bevisning är därför underlag även vid hovrättens tillämpning. Sakkunnigbevisningen är mästersistigant på bekostnad av att

förarbetena blir underordnade eller sekundära vid tillämpningen av bestämmelserna om skolans handlingsplikt. Vid tillämpningen tar hovrätten fasta på och utgår från den sakkunniges kunskaper och uppfattning av såväl mobbning och kränkning som skolans olika skyldigheter. Här synliggörs uttalanden från den sakkunnige om vad som avses med kränkning, vad som skiljer mobbning och kränkningar, vikten av att utreda signaler inom viss tidsrymd, vikten av vuxennärvaro i skolan samt effektiva metoder mot kränkning exempelvis Aggression Replacement Training eller Farstamodellen. Hovrätten övertar den sakkunniges resonemang om när och hur en skola ska agera för att kränkningarna ska upphöra och flera resonemang om val och lämplighet av en skolas åtgärder. Hovrätten bedömer i likhet med den sakkunnige att det faktum att kränkningar fortgått innebär att åtgärderna inte varit effektiva. I artikulationen har bestämmelsernas lydelse fått ett konkret innehåll genom intertextualitet från den sakkunniges diskurs. Domen utgör en vändning i domstolens tillämpning av skadeståndskrav för kränkningar i skolan och är publicerad i RH 2013:6. Hovrättens tillämpning och argumentation i det tredje fallet hänvisar i stora delar till denna dom.

Sammanfattningsvis kan sägas att hovrätten reproducerar den sakkunniges diskurs och att bestämmelserna och förarbetena kvarstår som signifikanter. Det hela sker friktionsfritt utan att någon konflikt om de olika betydelsebildningarna. Därigenom konstitueras en diskurs bestämd och formad av expertuttalanden.

7.6. Hovrättsdomar och skadestånd

Prövningen i hovrätten har generellt sett lett till höjda skadeståndsbelopp. Tingsrätten avslag i den första domen BEO:s yrkande om 40 000 kronor något som hovrätten ändrade till 25 000 kronor. I den andra domen, som i tingsrätten även gällde lärarkränkningar, yrkade BEO 224 000 kronor och tingsrätten beviljade 20 000 kronor. Hovrätten ändrade tingsrättens dom och förpliktigade kommunen att betala 50 000 kronor²⁸. Den tredje domen avkunnades i december 2013. I detta fall hade tingsrätten ogillat käromålet i sin helhet medan hovrätten kom till motsatt resultat och förpliktigade kommunen att betala 95 000 kronor av yrkade 285 000 kronor. I två fall har domarna om lärarkränkningar överklagats och hovrätten har fastställt domarna.

Empirin visar att hovrätten vid tillämpningen tar hjälp av bestämmelsens lydelse, förarbetena och SkL. Skadeståndsrättsliga principer är en given utgångspunkt liksom att hovrätten är mer

²⁸ RH 2013:6

benägen att resonera om praxis. Samtliga signifikanter bidrar till att bygga upp diskursen. Principen om skadeståndets dubbla funktion är mest framträdande och får ställning som mästersignifikant. I artikulationen finns resonemang om att skadeståndsbeloppet bör sättas högre jämfört med liknande fall med tanke på skadeståndets dubbla funktion och elevens skyddsvärde. Vidare synliggörs i artikulationen att hovrätten gör en sammantagen bedömning av allvarsgraden i kränkningarna och skolans brister när skadeståndsbeloppet bestäms. Hovrätten väger in olika faktorer i en sådan bedömning. Det kan röras sig om hur länge eleven har utsatts för kränkningar, om kränkningarna varit upprepade och systematiska, om skolan agerat tillräckligt snabbt eller om åtgärderna haft effekt. I ett fall bedömer hovrätten att skadeståndet kan sättas högre eftersom det inte riktar sig mot någon enskild person utan till en kommun. I den sista domen ersätter hovrätten sveda och värk utan att lidandet styrkts med läkarintyg.

Artikulation synliggör med andra ord att hovrätten väger in bedömningen av subjekten kränkning skolans handlingsplikt när subjektet skadestånd bedöms. Processen sker inom ramen för den skadeståndsrättsliga diskursen och innebär att hovrätten i någon mening tillåter de andra subjektens betydelser (och diskurser) få inflytande på beloppsbestämningen. Av detta följer att skälighetsbedömningen är mer förståelig jämfört med tingsrättens enkla konstaterande. Resultatet visar en entydig bild där subjektet skadestånd befinner sig inom den juridiska diskursen och de andra två subjekten integreras i denna diskurs. Samtidigt har den juridiska diskursen ett överläge med sin skadeståndsrättsliga tradition.

Beloppen för skadestånd för lärarkränkningar står fast i hovrätten. Subjektet skadestånd befinner sig i den skadeståndsrättsliga diskursen utan konkurrens från andra diskurser. Hovrätten gör knappast några ansträngningar att få vägledning i förarbetena jämfört med elevkränkningar. Faktorer som rör den enskilde eleven har till viss del betydelse när skadeståndet bestäms men avgörande för hovrättens syn på skadeståndet är hur allvarligt den enskilde lärarens övertramp bedöms. Tillsynsansvaret som mästersignifikant är det som bestämmer beloppsgränsen vid lärarkränkningar. Att kränkningen utifrån elevens perspektiv spelar en mindre jämfört med lärarens övertramp synliggörs i den knapphändiga artikulationen om händelsen om kränkningen. Följden blir att hovrätten i mindre grad kopplar samman faktorer som rör elevens upplevande med beloppsbestämningen. Det hela gör det svårt att förstå hur hovrätten kommit fram till skadeståndsbeloppet. Hovrättens artikulation utgörs av skrivningar och bortskrivningar som många gånger täcker över mer än gör saken begriplig.

8. Sammanfattande analys

8.1. Svårt att tillämpa det nya skadebegreppet

Juridiken har haft svårt att hantera kränkning som fenomen och skadebegrepp. Studien visar att begreppet förblir vagt och mångtydigt. Tillämpningsproblemen avspeglas i tingsrätten och förs vidare till hovrätten. Det finns flera skäl till svårigheterna. Allmänt sett är det enklare för domstolen att tillämpa bestämmelsen om förbud för skolans personal att kränka elever än bestämmelserna som definierar kränkning och pekar ut skolans skyldigheter. I fallen med lärarkränkningar hämtar domstolen vägledning från andra rättsområden och det finns en mästersistigant inom den juridiska diskursen som formar betydelsen av kränkning från personals sida. Kränkning från elevs sida har större komplexitet beroende på bestämmelsens generella och öppna lydelse och förarbetenas knapphändiga skrivningar om kränkningar och mobbning. Bestämmelsen som definierar kränkning tar vidare sikte på personliga värden och upplevelser som till sin natur är svåra att ringa in utan hjälp från andra kunskapsområden. Olika regler är olika enkla att tillämpa och detta faktum uppmärksammas i studien. Ju tydligare regler och förarbeten desto enklare blir tillämpningen (Ekelöf 2011, Strömberg 1996). Att domstolen har svårare att tillämpa bestämmelserna om elevkränkningar jämfört med lärarkränkningar är därför knappast förvånande.

Det finns inget i domarna som tyder på att rättskälslärens olika metoder har åsidosatts eller förbigåtts. Tvärtom kan domarna inte tolkas på annat sätt än att domstolarna ansträngt sig för att ringa in begreppet. I tingsrätten synliggörs olika tillvägagångsätt med det gemensamma att förarbetena jämfört med lagtextens lydelse och praxis är den centrala signifikanten. En majoritet av domstolarna använder sig av och hänvisar till förarbetena vid sin tolkning och tillämpning av bestämmelserna. Däremot framkommer inte att förarbetena har sådan dignitet att det går att tala om mästersistigant. Det intressanta är emellertid att oavsett vilka metoder eller hur noggrant och ambitiöst en tingsrätt närmar sig problemet är bilden densamma. Rättskälsläran och dess olika metoder räcker inte till eller pekar åt olika håll och kan därför inte ge ett tillfredställande svar på vad som avses med kränkningar. Resultatet blir en splittrad bild där varje tingsrätt utifrån mer eller mindre samma utgångspunkter drar olika slutsatser om kränkningar som fenomen. I tingsrätten framträder ett mönster med flera olika diskurser om elevkränkningar. Detta subjekt har efter rättstillämpningen inte fått en entydig betydelse utan är splittrat och obestämt utan en klar identitet. Att domstolarna gjort ansträngningar att ge begreppet en mening framgår i domarnas artikulering men artikuleringen visar också att

försöken till klarhet inte lyckats. I hovrätten återkommer samma mönster men artikulationen är mer utvecklad i hovrättens domar. Av empirin kan inte spåras om det skett någon förskjutning av subjektet elevkränkning olika betydelser från tingsrätt till hovrätt. Studiens resultat visar således att rättskälrelärens olika metoder varken var för sig eller sammantaget ger tillfredställande svar på vad som avses kränkning i en lagstiftning som förutsätter att behovet av vägledning kan tillgodoses. Kränkning är ett splittrat subjekt och ett flexibelt rättsligt skadebegrepp vilket äventyrar rättsäkerhetskrav som likabehandling och förutsägbarhet i domstolsprocessen.

Några faktorer att ge elevkränkning en betydelse framträder mer än andra. Till en början jämför domstolen vad förarbetena säger om fenomenet mobbning och kränkningar. En sådan ansats faller sig naturlig men är samtidigt problematisk. Kränkning och mobbning är i förarbetena inte identiska begrepp och de olika målens omständigheter täcks inte av förarbetsuttalandena. Det kan vara svårt för domstolen att dra generella slutsatser och att översätta mobbning till kränkningshändelserna till det enskilda fallet. Empirin visar att tillämpningen präglas av att domstolarna kommer till olika resultat och att mobbning som flytande signifikant har varierande betydelse. Subjektet kränkning har i grunden begränsad nytta av att likställas med mobbning. Vad som är slående är att tingsrätten inte formulerar någon egentlig bedömning av kränkning eller gör någon egen uttolkning av begreppet. Tingsrätten avslutar istället sina resonemang utan någon logisk slutpunkt och nöjer sig helt enkelt med att konstatera att kränkning ingår i mobbning och därför omfattas bestämmelsens räckvidd. Detsamma gäller hovrätten som prövat skadebegreppet elevkränkningar i tre fall varav två med sakkunnigbevisning. Det är inte heller mobbning som slutligt ger kränkning som subjekt dess betydelse utan fallets omständigheter tillsammans med bevisläget. När kränkning inte kan beskrivas på ett någorlunda entydigt sätt blir rättsläget oklart med konsekvenser för de drabbade eleverna. Det påverkar den enskilda elevens möjlighet att få skadestånd och ett rättvist bedömt skadestånd.

En annan viktig faktor i de första domarna är förekomsten av straffrättsliga influenser. Även en sådan hantering innebär problem. Inom straffrätten ska skadeståndet ersätta den kränkning som den brottsliga handlingen inneburit. Av detta följer att kränkning i grunden är detsamma som den brottsliga gärningen. Lagstiftaren har varit tydlig med att kränkningar i skolor inte ska begränsas till brottsliga handlingar. En straffrättslig utgångspunkt innebär att kränkning i princip förstås och likställs med gärningsbeskrivningar. Detta leder inte till att kränkning som skadebegrepp klargörs utan resulterar i att begreppet förenklas. I de senaste avkunnade domar

anser domstolarna att kränkningar är fenomen som hänger samman och bör tolkas i ett sammanhang, allt enligt den sakkunniges diskurs. I hovrätten sker en förskjutning av betydelsen av subjektet kränkning och en ny diskurs konstrueras. Det får till konsekvens att den straffrättsliga diskursen tvingas ge vika till förmån för BEO:s diskurs. Strategin för domstolar att söka vägledning i straffrätten kan troligen vara överspelad.

Bevisning har ställning som privilegierande signifikant eller mästersignifikant. Det senare är påtagligt i fallen med sakkunnigbevisning. Sakkunniguttalandena har överläge och upprepas så gott som ordagrant och avspeglas med intertextualitet i artikulationen. Den sakkunniges kunskaper erbjuder subjektet kränkning ett innehåll och fyller ut det tomrum som är förenat med bestämmelsens öppna lydelse, förarbetenas tillkortakommande och avsaknad av praxis. Det är nödvändigt för domstolen att ge kränkning ett innehåll och den sakkunnige erbjuder ett alternativ. Diskursanalytiskt innebär det att den sakkunnige formar diskursen om kränkning och ser till att andra möjliga betydelser att se på saken utesluts. Hotet från andra diskurser är i sig svagt och fördelar sig på olika diskurser. Processen kan därför ske obehindrat. En likartad bild visar sig när en skola har medgett att det förekommit kränkningar. Domstolen nöjer sig med att avgränsa kränkning från ringa kränkning och visar inget intresse att tilldela kränkning en betydelse med andra signifikanter. Det faktum att kränkningar är styrkta blir överordnat andra signifikanter och utesluter andra möjliga betydelsebildningar. Att domstolen inte tilldelar kränkning en betydelse leder till att den part som har bäst bevisläge får störst inflytande på domstolens diskurs. En sådan hantering och tillämpning innebär att parternas diskurser indirekt bestämmer målets utgång.

Empirin visar att tingsrätten har lättare för att tillämpa förbudet för personal att kränka elever. Hovrätten följer samma mönster och gör i grunden inga ändringar utan i artikulationen upprepas en redan etablerad diskurs. Anledningen synes vara förbudregelns tydlighet och karaktär. Domstolen vänder sig rättsområden med snarlika regler som skadeståndsrätten och straffrätten och fokuserar på faktorer som befogenheter, tillsyn, och ansvar. Vägledning finns bl.a. i ett rättsfall från HD om lärares tillsynsplikt. För domstolen är den viktiga frågan om läraren använt övervåld eller inte. Genom detta får lärarens befogenheter och hur han eller hon hanterat situationen en överordnad ställning och avgör om förbudet överträtts. Det återspeglas i artikulationen med tillsynsplikt eller liknande som mästersignifikant. När lärarens uppförande är i fokus begränsas eller avgränsas bestämmelsens räckvidd och kränkningens betydelse till sådana befogenheter på bekostnad av elevens upplevande. Av artikulationen kan inte utläsas på vilket sätt elevens värdighet har kränkts och överväganden

om tänkbara effekter av lärarens uppträdande är knapphändiga. Logiken blir att en överträdelse per automatik innebär att värdigheten hos eleven kränkts utan att domstolen närmare skärskådat eller analyserat kränkning som fenomen. Diskursanalytiskt blir begrepp kopplade till lärares tillsynsplikt överdeterminerade i rättstillämpningen. Det framstår som problematiskt att elevens upplevelser får en underordnad ställning eftersom värden som förknippas med kränkningar blir sekundära och utestängs vid betydelsebildningen av subjektet lärarkränkningar. Konsekvensen blir att elevens skada, obehag, förlust eller intrång i den personliga integriteten dvs. själva kränkningen förenklas vid tillämpningen. Detta kan i förlängningen leda till att bilden av kränkningar i olika sociala sammanhang också förenklas.

Sammanfattningsvis visar studien att domstolen har svårt att tillämpa skadebegreppet kränkning. Uppgiften har inte kunnat göras med de metoder som rättskällevärdet tillhandahåller. Den enkla förklaringen kan vara att det nya begreppet inte passar in i traditionell skadeståndsrätt och dess givna ramar och förutsättningar. Diskursanalytiskt innebär resultatet att kränkning som subjekt inte har någon klar identitet och är som begrepp svårt att förstå. I studien avtecknas ett mönster av olika diskurser utan en tydlig juridisk diskurs med viss reservation för lärarkränkningar. Varje fall är en egen diskurs med större eller mindre likheter och olikheter med en eller flera andra diskurser. Ingen diskurs kan ensam bestämma innehållet i subjektet kränkning utan subjektet identifierar sig på andra sätt i andra diskurser. Tillämpningen präglas av ett oklart rättsläge. Gemensamt är att BEO har ett stort inflytande och konstituerar sig som den diskursordning inom vilken de olika diskurserna etablerar sig. Studien bekräftar antagandet att BEO:s övertag rimligen borde få betydelse i domstolsprocessen vilket försvårar för skolor. Sett i ljuset av dessa slutsatser är det begripligt att många tvister om skadestånd för kränkningar i skolan löses med förlikning.

8.2. Hovrättens reproducerande roll

Tingsrättens och hovrättens tillämpning och argumentation har likheter och skillnader. Allmänt sett gör hovrätten större efterforskningar i rättskällevärdet och är mer utförlig i artikulationen. Samtidigt avtecknas en bild av att hovrätten i mångt och mycket utvecklar tankar och resonemang som påbörjats i tingsrätten. Domarna visar att hovrätten aktivt kopplar samman ord, meningar och formuleringar från förarbetena till det fallets omständigheter. Det synliggörs med att hovrätten upprepar förarbetsuttalanden som att kränkningar ska vara tydliga och märkbara och vikten av hur länge kränkningarna har pågått. Hovrätten flyttar fram positionerna genom att självständigt värdera kränkning. Överlag kan sägas att hovrätten

kommer längre i försöken att tilldela kränkning en betydelse. Resultatet från tingsrätten att förarbetena har ställning som en flytande signifikant kvarstår.

Betydelsebildningen av såväl subjektet kränkning som skolans handlingsplikt sker primärt med stöd av den sakkunniges uttalanden. Tidigare har diskuterats att hovrätten ändrar riktning och anser att kränkning inte är ett fenomen där var och en händelse ska klarläggas i detalj utan bör bedömas i ett sammanhang. Empirin visar att det har skett en förskjutning av betydelsen av kränkning. Det beskrivna får konsekvenser primärt för bevisningen även om hovrätten framhåller att beviskraven för den skull inte har sänkts. Att frånga en detaljsyn på kränkning som fenomen är nästan ordagrant hämtat från den sakkunniges uttalanden och domens formuleringar visar tydliga tecken på intertextualitet. Hovrätten ansluter till och reproducerar den sakkunniges uppfattning när den nya diskursen om kränkning byggs upp.

Elevkränkningar har gått från att hanteras eller jämföras med gärningsbeskrivningar till att i hovrätt ges betydelse med kriterier hämtade från den sakkunniges kunskapsområde och kompetens. Det är slående hur friktionsfritt det hela förlöper. I artikulationen kan inte spåras någon konkurrens från andra diskurser, intresseavvägningar eller motsättningar utan betydelsebildningen är resultat av hegemoniska processer. Samtidigt får inte subjektet kränkning en klar och tydlig betydelse utan förskjutningen av begreppet har störst betydelse ur bevissynpunkt. Sett ur diskursanalytiskt perspektiv innebär det beskrivna att domstolen lämnar över sitt tolkning- och handlingsutrymme till andra aktörer. Den sakkunniges diskurs blir domstolens diskurs något som utmanar domstolens auktoritativa ställning. Resultatet väcker frågor om domstolens självständiga granskning och bedömning av sakkunnigbevisning liksom domstolens funktion och oberoende (Ekelöf 2011).

Av studien framgår att hovrätten tillämpar lärarkränkningar på liknande sätt som tingsrätten. Tillsynsplikt och befogenheter är centralt och hovrätten hämtar vägledning från andra rättsområden och praxis om lärares möjlighet till ingripande mot elever av ordningsskäl. Här reproducerar hovrätten tingsrättens diskurs även i fråga om elevens upplevande och situation. Visserligen avhandlar hovrätten sådana frågor men summariskt utan att kränkning bestäms eller avgränsas med några kriterier. Kränkningen som fenomen görs i allt väsentligt avhängig av lärarens uppförande eller agerande. I artikulation framkommer endast i nämnvärd grad tankar om värdighet, upplevelser av obehag, skada eller intrång i integriteten. Det är lika svårt att förstå på vilket sätt som elevens värdighet har kränkts som i tingsrättens domar. Från elevens perspektiv är det problematiskt att subjektet kränkning har tilldelats en identitet utan att skadorna som ska ersättas närmare har analyserats.

Bestämmelserna om skolans handlingsplikt får ett tydligare innehåll i hovrätten. Ett undantag är likabehandlingsplanen som inte har prövats av hovrätten. Empirin visar på betydande tillämpningssvårigheter i tingsrätten och BEO inskränkte i hovrätten sin talan till att inte omfatta likabehandlingsplanen och sådana brister har sedan dess inte prövats i de domar som ingår i studien. Den i tingsrätten splittrade bilden och olika diskurser beträffande de andra bestämmelserna om skolors skyldigheter återkommer i hovrätten. Hovrätten har gjort liknande försök att få vägledning men med tveksam framgång. Sakkunnigbevisningens inflytande vid tillämpningen i tingsrätten upprepas i hovrätten. Det handlar om samma process som vid tillämpningen av bestämmelserna om kränkning. Den sakkunniges inflytande återkommer med förnyad styrka och styr innehållet av subjektet skolans handlingsplikt. Av empirin framgår flera exempel på hur den sakkunniges diskurs formar domstolens diskurs om skolans handlingsplikt. Ett exempel är hur snabbt en skola bör utreda en signal om kränkning är ett exempel där hovrättens artikulation avtecknar samma intresseavvägning som den sakkunnige förespråkade. Om en skolas åtgärder haft effekt för att motverka fortsatta kränkningar är ett annat exempel där hovrätten ansluter till den sakkunniges uppfattning. Hovrätten argumenterar för att det centrala är att bedöma om skolans åtgärder haft effekt. Sådana resonemang följer inte av lagtext eller förarbetena utan där kan utläsas att skolor förväntas vidta adekvata åtgärder och följa upp och utvärdera dessa. Från diskursanalytiskt perspektiv har även i detta avseende domstolens handlingsutrymme överlåtits till den sakkunnige.

Slutsatsen är att hovrätten har utvecklat innebörden av subjekten kränkning och skolans handlingsplikt. Subjektens betydelser byggs upp och bildas av den sakkunniges uttalanden primärt tillsammans med uttalanden i förarbetena. Beroendet av den sakkunniges kunskaper beror på att förarbetena och andra rättskällor inte räcker till. Diskurserna formas genom att hovrätten i valda delar reproducerar tingsrättens slutsatser tillika den sakkunniges diskurs som i egenskap av mästersignifikant bygger upp domstolens diskurs. Att det avtecknas flera men inte motstridiga diskurser talar för att hovrätten inte fått ett samlat grepp över subjekten. Det faktum att en hovrättsdom har publicerats innebär på sikt att domens diskurs förstärks och anger riktningen för framtida rättstillämpning. BEO (inklusive den sakkunnige) konstituerar den diskursordning inom vilken de olika diskurserna etablerar sig. Enligt diskursanalytisk teori finns alltid möjlighet till förändring inom ett socialt område eller domän. I nuläget är det svårt se vad som skulle kunna utmana BEO:s överläge och den publicerade hovrättsdomen.

Därigenom blir dessa diskursers syn eller betydelser av kränkning mer och mer accepterade och betraktade som ”sanna”.

8.3. Skadeståndet och inbyggda svagheter

Benägenheten att överklaga ett kränkingsmål är stor. Mer än hälften av fallen har prövats av hovrätt och ändring har skett i de tre fall som rör elevkränkningar medan domarna om lärarkränkningar har stått fast. I de senare fallen finns inte motstridiga diskurser utan det råder samstämmighet mellan tingsrätt och hovrätt om subjektet lärarkränkningens betydelse.

Överklagandefrekvensen styrker ett av studiens viktigaste resultat att betydelserna för subjektet kränkning och skolans handlingsplikt i begränsad omfattning klarnat vid tillämpningen.

Skadestånd är det subjekt som domstolen har haft lättast att tillämpa men där det finns minst skrivet. Domstolen befinner sig i den juridiska diskursen och har kontroll över tillämpningen. Samtidigt visar tillämpningen på inbyggda svagheter kopplade till det faktum att kränkning som ideell skada är svårbedömd. En del av problemet tycks vara att domstolen är hänvisad till 5 kap. 6 § SkL där begreppet inte definieras. Det finns även andra problem när domstolen ska bestämma beloppet.

Den markanta skillnaden mellan yrkade och utdömda skadeståndsbelopp väcker frågor om hur aktörerna resonerat. Det är inte enbart tingsrätten och BEO som står långt ifrån varandra utan även tingsrätten och hovrätten. Kränkningar handlar om personliga värden som typiskt sett är svåra att mäta och värdera i ekonomiska termer. Att domstolarna sinsemellan och i förhållande till BEO befinner sig i väsensskilda och motstridiga diskurser innebär att aktörerna värderar kränkningars obehag, dess skador och intrång i elevens personliga sfär och integritet på olika sätt. Det stämmer väl överens med vad som framkommit i studien om att subjektet kränkning positioneras olika och har olika betydelser i aktörernas diskurser.

Begreppets komplexitet kan tyckas skäl nog för en grundlig diskussion eller överväganden om hur domstolen har värderat förlusterna. Något sådant har inte synliggjorts i texterna utan hur domstolen tänker om skadeståndets kompensatoriska funktion och beloppsbestämningen förblir i grunden obesvarat. Desamma gäller grunderna för domstolens skälighetsbedömning. Det går inte att utläsa varför ett visst belopp är skäligt och antas kompensera för skadorna. Domstolen brottas med problem som hänger samman lagstiftningens skadebegrepp och dess dubbla konstruktion.

Utgångsläget vid tillämpningen av bestämmelsen om skadestånd är den skadeståndsrättsliga diskursen. Principen om skadeståndets dubbla funktion är förhärskande och har diskursanalytiskt ställning som mästersignifikant kring vilken subjekten kränkning och skolans handlingsplikt kretsar, samlas eller inordnas. Båda subjekten har formats på olika sätt i olika diskurser och tillägnats sina slutliga betydelser eller identiteter antingen hjälpligt av den juridiska diskursen eller av sakkunniguttalanden. Tillämpningssvårigheterna resulterar i en splittrad bild med flera olika diskurser. När bestämmelsen om skadestånd som ett sista led i tillämpningen avhandlas ska dessa subjekt integreras i den skadeståndsrättsliga diskursen där domstolens har kontroll över tillämpningen av skadeståndet. Att skadestånd ska utgå är därför inte den känsliga eller svåra frågan för domstolen att besvara utan med vilket belopp den kränkta eleven kan antas bli kompenserad för sina skador.

För att kunna döma till skadestånd för kränkningar i skolan måste domstolen först ha konstaterat att kränkningar eller brister i skolans handlingsplikt har förekommit. Skadeståndet är rättsligt sett beroende av dessa subjekt tillika givna utgångspunkter när domstolen ska värdera skadan och bestämma ett skäligt skadeståndbelopp. Det är viktigt att påminna om att även om domstolen har konstaterat att de rättsliga förutsättningarna för skadestånd är uppfyllda är båda dessa subjekt fortfarande inte tydligt bestämda utan har mer eller mindre vaga eller oklara betydelser. Redan av den anledningen har dessa subjekt svårt att hävda sig i konkurrensen med andra subjekts betydelser och diskurser. Vid den rättsliga analysen är det givet att dessa subjekt måste inordnas i den skadeståndsrättsliga diskursen samtidigt som det betyder att domstolen tvingas hantera subjektens inbyggda problem och logiska svagheter. Domstolen ska värdera skadorna av kränkningarna med ett skäligt belopp. Ju mer obestämt subjekt desto mindre hänsyn kan förväntas att domstolen kommer ta till faktorer som hänger samman med subjektet vid bedömningen. Konsekvensen blir att subjekten kränkning och skolans handlingsplikt vid tillämpningen endast i nämnvärd grad kan eller tillåts påverka domstolens bedömning. Deras identiteter försvagas och det sker en förskjutning till subjektet skadestånd såsom det positioneras i den skadeståndsrättsliga diskursen. Domstolen måste förhålla sig till det faktum att praxis om kränkningar i skolan saknas. Det finns inga andra diskurser som utgör ett reellt hot utan subjektet skadeståndet bestäms med traditionella skadeståndsrättsliga utgångspunkter. Det kan förklara varför grunderna för skadeståndet hur beloppet bestäms förblir outtalade eller obesvarade i studien. Det kan också förklara diskrepansen mellan yrkade och utdömda skadeståndbelopp.

Slutsatsen är att kränkningar och skolans handlingsplikt är mångfacetterade fenomen som huvudsakligen förstås och förklaras inom den samhällsvetenskapliga kontexten med dess begrepp. Det rör sig om fenomen som med svårigheter låter sig bestämmas inom den juridiska traditionen och vars betydelser står sig dåligt vid skadeståndsrättslig prövning och argumentation. Sammantaget kan ifrågasättas om skadeståndbeloppet kompenserar skadorna och därmed om lagstiftarens intentioner har uppfyllts.

9. Avslutande synpunkter

Meningen med uppsatsen är att analysera rättstillämpningen av kränkningar i skolan. Det nya skadebegreppet är ett utflöde av diskrimineringsförbudet och saknar motsvarighet i svensk rätt. Det kan närmast jämföras med kränkning i SkL. Båda typerna handlar om ideella skador på var och ens rätt till sin person och personliga frihet och är redan av den anledningen svårbedömda. Kränkning i SkL är tänkt att tillämpas utifrån objektiva kriterier grundade på etiska och sociala värderingar medan individuella hänsyn och elevs subjektiva upplevande tillmäts stor betydelse vid tillämpning av skadebegreppet kränkning i skolor.

Diskursanalytiskt bedöms domstolens rättstillämpning vara åtskild i två delar. I den första delen framgår att domstolen har problem att tilldela kränkning en bestämd betydelse. De juridiska metoderna är otillräckliga primärt på grund av knapphändiga och mångtydiga förarbetena och avsaknaden av praxis. I studien framträder kränkning som ett splittrat subjekt och olika diskurser formas. I juridiska termer äventyras rättssäkerhetskrav som förutsägbarhet och likabehandling med konsekvenser för de drabbade. Samma mönster avtäcks avseende lagens krav på skolans åtgärder. Sakkunnigbevisningen är den mest framträdande diskursen och har ett avgörande och slutligt inflytande på formandet av domstolens diskurs. I dessa mål reproducerar och bygger domstolen sin diskurs med hjälp av den sakkunniges kunskaper och uttalanden. Att processen i princip sker utan motstånd eller konkurrens från andra diskurser tyder på att den sakkunnige tillgodoser en kunskapsbrist hos domstolen. Att den sakkunniges diskurs har övertag över rättskälrelärans diskurs talar för att domstolen har behov av hjälp från andra kunskapsområden för att kunna döma till skadestånd. Det finns flera formuleringar i artikulationen som pekar i en sådan riktning. Studiens slutsats är att den sakkunnige som expert på kränkningar diskursanalytiskt fyller en kompensatorisk funktion vid domstolens rättstillämpning och argumentation. Resultatet väcker frågor om sakkunnigbevisningens centrala roll i dessa mål och domstolens granskning av sådan bevisning. Sammantaget med

det oklara rättsläget talar detta för behov av ytterligare forskning av tillämpningen av aktuell lagstiftning.

I tillämpningens andra del sker diskursanalytiskt en förskjutning till subjektet skadestånd. Detta subjekt har den mest entydiga betydelsen av studiens tre subjekt och formas i och av den skadeståndrättsliga diskursen. I denna diskurs kan varken ett obestämt skadebegrepp eller skolans handlingsplikt hävda sig utan dessa subjekt försvagas. Det är än mer påtagligt i fallen med lärarkränkningar. I den skadeståndrättsliga diskursen finns knappast vägledning som hjälper domstolen att bestämma skadeståndsbeloppet för kränkningar i skolan. Det betyder att domstolen dras med dubbla problem. Att grunderna för beloppsbestämningen inte kan utläsas i studien blir därför förståeligt. Det förklarar också parternas stora intresse av principiell vägledning från överinstanserna. Olika utgångspunkter som inte kan förenas leder till rättsosäkerhet för de drabbade eleverna och påverkar bilden och förståelsen av kränkningar i skolor. Det gör att kränkningar som fenomen behöver utforskas, värderas och kopplas till skadetypens särart och skadeståndrättsliga utgångspunkter.

BEO framträder som diskursordning och äger med sitt rättsliga överläge och befogenheter i någon mening äger frågan om vad som menas med kränkningar i skolan. Anmälningar och beslut är ett värdefullt empiriskt underlag som kan ge svar på vad som kännetecknar kränkningar och hur kränkningar i lagens mening och andra konflikter särskiljs. Det är också BEO och de enskilda skolorna som utanför domstolen kommer överens om vad som är ett skäligt skadeståndsbelopp. Denna utveckling väcker frågor om BEO:s ställning som social praktik för problemområdet.

På ett övergripande plan kan det finnas skäl att fundera på ändamålenligheten med att pröva dessa frågor utifrån helt andra givna förutsättningar. Lagstiftningens tanke att underlätta för elever att få skadestånd för kränkningar i skolan tycks ha bidragit till att parterna i hög grad föredrar att förfoga över uppgiften istället för att driva tvisten vidare till domstol.

Referenser

- Bengtsson, B. (2007) ”Om kränkning och diskriminering”. *Nordisk försäkringsrättslig tidskrift häfte 4*, s. 299-305.
- Bernitz, U. (2010) *Finna rätt. Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. Norstedts Juridik
- Bernitz, U. (2012) *Europarättens genomslag*. Norstedts juridik.
- Barnombudsmannen (2002) *Många syns inte men finns ändå*.
<http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/Manga%20syns%20inte.pdf>
- Barnens rätt i samhället (2004) *Brisrapporten ungdom. Samtal och mejl till Bris 2003*.
http://www.bris.se/upload/Material/bris_rapporten_2004.pdf
- Bergsström G. och Boreus, K. (2012) *Textens mening och makt*. Studentlitteratur
- Blom, B., Morén, S. och Nygren, L. (2013) *Kunskap i socialt arbete*. Natur och kultur.
- Börjesson, M och Palmblad, E. (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Liber.
- Clevesköld L, Lindgren L. och Thunved A. (2012) *Handläggning inom socialtjänsten*.
Nordstedts juridik
- Dahlstrand, K. (2012) *Kränkning och upprättelse en rättssociologisk studie om kränkingsersättning till brottsoffer*. Lunds universitet
- Denvall, V. och Vinnerljung, B. (2006) *Nytta och fördärv Socialt arbete i kritisk belysning*.
Natur och kultur
- Ekelöf, P-O. (2011) *Rättegång Häfte V*. Nordstedt juridik
- Friberg, S. (2010) *Kränkingsersättning. Skadestånd för kränkning genom brott*. Iustus Förlag
- Foucault, M, *Installationsföreläsning vid College de France den 2 december 1970*. (1993) B. Östlings bokförlag Symposium.
- Frånberg, G-M och Wrethander. M. (2011) *Mobbning – en social konstruktion?*
Studentlitteratur.
- Laclau, E. och Mouffe, C. (2008) *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Vertigo
- Hollander, A. (1995) *Rättighetslag i teori och praxis: en studie om lagstiftning inom social- och handkappområdet*. Iustus Förlag
- Hollander, A. och Alexius Borgström, K. (2009) *Juridik och rättsvetenskap i socialt arbete*.
Studentlitteratur
- Hydén, H. och Hydén, T. (2011) *Rättsregler: en introduktion till juridiken*. Studentlitteratur
- Meeuwisse, A., Sunesson, S och Swärd, H (red). (2006) *Socialt arbete. En grundbok*. Natur och kultur
- Prop. 2000/01:68. *Ersättning vid ideell skada*. Justitiedepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/09/93/26077b2c.pdf>
- Prop. 2001/02:72. *Ändringar i regeringsformen- samarbetet med EU m.m.*
Justitiedepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/09/12/78b7de5d.pdf>
- Prop. 2002/03:65. *Ett utvidgat skydd mot diskriminering*. Justitiedepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c4/08/06/83a0dfae.pdf>
- Prop. 2005/06:38. *Trygghet, respekt och ansvar – om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*.
Utbildnings- och kulturdepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/20/47/92fd06bf.pdf>

Prop. 2007/08:95. *Ett starkare skydd mot diskriminering*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/06/34/47ceceac.pdf>

Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen-för kunskap, valfrihet och trygghet*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/06/34/47ceceac.pdf>

Skrivelse 2009/10:79. *En tydlig, rättssäker och effektiv tillsyn*. Finansdepartementet
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/75/00/1968068b.pdf>

Payne, M. (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Natur och kultur

Peczenik, A. (1995) *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. (1995) Nordstedts juridik

Ryberg-Welander L. (2012) ”Rätt till vårdbidrag enligt lag, allmänna råd och anvisningar”. I festskrift till A. Hollander: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar*. Nordstedts juridik

Schiratzki, J. (2010) *Barnrättens grunder*. Studentlitteratur

Schultz, M. (2001) *Om skadestånd vid mobbning*. NJA II s. 912-928

Schultz, M. (2008) Kritik mot kränkingsbegreppet“ *Svensk juristtidning häfte 1 s. 37-55*

Schultz, M. (2008) *Kränkning. Studier i skadeståndsrättslig argumentation*. Jure förlag

Singer A. (2012) ”Alla talar om barns rätt”. I festskrift till A. Hollander: *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar*. Nordstedts juridik

Socialstyrelsen (1995) *Barnet i rättsprocessen. LVU-mål i kammarrätterna - beslutsunderlag och domar*. Socialstyrelsens rapport 1995:21.

Socialstyrelsen (2010). *Social rapport*.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/17957/2010-3-11.pdf>

Socialstyrelsen (2013). *Lägesrapport*.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18955/2013-02-02.pdf>

Skolinspektionens årsrapporter för anmälningar åren 2008-2013. Skolinspektionen
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/Anmalningar-och-beslut-2008/>
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/Anmalningar-och-beslut-2009/Beslut-2009/>
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/Anmalningar-och-beslut-2010/>
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/Anmalningar-och-beslut-2011/>
<http://www.skolinspektionen.se/sv/Statistik/Statistik-om-anmalningar/Anmalningar-och-beslut-2012/>
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/Om-oss/arsredovisningar/skolinspektionen-arsredovisning-2013.pdf>
<http://www.skolinspektionen.se/Documents/statistik/anmalningar/statistik-krankande-behandling-2010.pdf>

Skolverkets rapport (2002) *Relationer i skolan – en utvecklande eller destruktiv kraft*.
http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.10045!/Menu/article/attachment/kak.pdf

Skolverkets rapport (2008) *Rätten till utbildning. Om elever som inte går i skolan*. Rapport 309

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.74169!/Menu/article/attachment/RUT_webb.pdf
Skolverkets rapport (2010) *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan*. Rapport 341

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.74169!/Menu/article/attachment/RUT_webb.pdf
Skolverkets rapport nr 353 (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning*.

<http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild->
Skolverkets och Socialstyrelsens rapport (2013) *Placerade barns skolgång och hälsa – ett gemensamt ansvar*. Rapport

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18924/2013-1-2.pdf>
SOU 2002:43. *Ett utvidgat skydd mot diskriminering*. Arbetsmarknadsdepartementet

<http://www.regeringen.se/sb/d/13922/a/2118>

SOU 2004:50. *Skolans ansvar för kränkningar av elever*. Utbildningsdepartementet

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/18936>

Strömholm, S. (1996) *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: en lärobok i allmän rättslära*. Nordstedts juridik

Unemar Öst, I. (2009) *Kampen om den högre utbildningens syften och mål. En studie av svensk utbildningspolitik*. Örebro universitet

Vetenskapsrådet (1994) *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*.

Whinter Jörgensen, M och Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod*. Studentlitteratur

Rättsfall och RH-avgöranden

NJA 1990 s. 755

NJA 2000 s. 540

NJA 2006 s. 170

NJA 2009 s. 776

RH 2013:6

Övriga domar

HD:s dom mål nr. T 496-05

Lagtext

Diskrimineringslagen (2008:567)

Förvaltningslagen (1986:223)

Lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och unga i skolan m.m.

Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lagen (1993:387) med stöd och service för vissa funktionshindrade (2008:567)

Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Offentlighets och sekretesslagen (2009:400)

Regeringsformen (1974:542).

Sekretesslagen (1980:100)

Socialtjänstlagen (2001:453)

Skollagen (1985:1100)

Skollagen (2010:800)

Tryckfrihetsförordningen (1949:105)

Förkortningar

BeL: lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och unga

DL: diskrimineringslagen (2008:567).

EKMR: Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

HD: Högsta domstolen

LSS: lagen med (1993:387) med stöd och service för vissa funktionshindrade

LVU: lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

NJA: Nytt juridiskt arkiv avdelning ett

OSL: Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Prop.: proposition

RF regeringsformen (1974:542)

SekrL: sekretesslagen (1980:100)

SoL: socialtjänstlagen (2001:453)

SOU: Statens offentliga utredningar

SkL: skadeståndslagen (1972: 279)

SL: skollagen (2010:800)

ÄSL: äldre skollagen (1985:1100)

Bilaga 1

Domar som ingår i studien.

Hovrätt

Svea Hovrätts dom 2008-10-27 (T 8484-07)

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2011-07-06 (T 3724-10)

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2012-03-14 (FT 2975-11)

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2012-10-25 (T 3021-11). HR 2013:6

Göta hovrätts dom 2013-12-11 (T48-13)

Tingsrätt

Uppsala tingsrätts dom 2007 -10-23 (T 5528-06)

Gotlands tingsrätts dom 2009-04-07 (T 339-08)

Göteborgs tingsrätts dom 2010-08-27 (T 12262-08)

Helsingborgs tingsrätts dom 2011-01-25 (T 6821-09)

Värmlands tingsrätts dom 2011-05-11 (FT 5796-09)

Göteborgs tingsrätts dom 2011-05-27 (T 1463-09/FT 7123-09)

Västmanlands tingsrätts dom 2011-06-10 (T 5758-09)

Kalmar tingsrätts dom 2012-12-07 (T 2323-09)

Örebro tingsrätts dom 2012-12-12 (T 483-10)